

Рівненський державний гуманітарний університет
Художньо-педагогічний факультет
Кафедра культурології та музеєзнавства

ДИПЛОМНА РОБОТА
освітній ступінь «бакалавр»

на тему:

**«Міжнародний туризм: специфіка організації в
сучасних умовах (на прикладі міжкультурних контактів
України та Туреччини)»**

Виконала: студентка IV курсу
спеціальності 034 «Культурологія»
заочної форми навчання
Вітошко Анастасія Сергіївна

Науковий керівник: канд. пед. наук, доц.
Тюска В.Б.

Рівне – 2020р.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ	
РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО МІЖНАРОДНОГО ТУРИЗМУ	11
1.1. Сутність туризму та особливості організації в сучасних умовах	11
1.2. Міжнародний туризм як соціально-культурне явище	20
1.3. Туристична сфера у сучасній Україні: характеристика провідних напрямів...28	
Висновки до розділу	47
РОЗДІЛ ІІ. ТУРИСТИЧНА СФЕРА ТУРЕЧЧИНИ (НА ПРИКЛАДІ	
СЕРЕДЗЕМНОМОРСЬКОГО УЗБЕРЕЖЖЯ АНТАЛІЇ)	50
2.1. Культурний потенціал туристичної мережі Анталії	50
2.2. Індустрія дозвілля та розваг Анталії як складова міжнародного туризму...56	
2.3. Перспективи міжнародного співробітництва між Україною і Туреччиною.60	
Висновки до розділу 2.....	65
ВИСНОВКИ	67
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	71
ДОДАТКИ	78

ВСТУП

Актуальність дослідження. Сучасне життя активізувало безліч неочікуваних раніше рішень та форм культурної діяльності, серед яких найбільш упевнено заявляє про себе туризм – глобальне за масовістю, формами і технологіями організації відпочинку культурне явище. Розвиток міжнародного туризму, його подальший вплив на формування соціально-культурного розвитку регіонів, інфраструктури загалом, роблять туризм надзвичайно важливою складовою культурного розвитку. А все це, у свою чергу, зумовлює пошук країнами з нижчою конкурентоспроможністю туристичної сфери нових механізмів з удосконалення культурної туристичної індустрії, формування туристичної сфери країни відповідно до міжнародних стандартів, використання невичерпного потенціалу туристичних ресурсів. Усе це певною мірою стосується й України. Але ці механізми мають відповідати стратегії розвитку туристичної діяльності, конкретним заходам щодо впровадження інноваційних форм організації культурної туристичної діяльності, задовольняти зростаючі потреби населення, а також стати важливим механізмом для поповнення фінансових ресурсів країни..

Незважаючи на світовий масштаб власного розгортання, туризм, як і кухня, залишився регіональним та національним за своїм змістовим наповненням. Туристична сфера підтримує національні традиції, стимулює розвиток народних промислів, вимагає збереження природи і створення сприятливих соціальних умов для свого функціонування, тому в багатьох країнах світу туризм розвивається як система, що надає необхідні можливості для ознайомлення з культурою, звичаями, історією, релігійними і духовними цінностями відповідної держави та її народу. Туризм, серед іншого, виступає й важливим сегментом налагодження міжкультурних контактів, зближує нації і народності, швидше сприяє миру і спокою.

Місце України у світовому туристичному просторі визначається культурно-пізнавальним, екологічним, спортивно-оздоровчим напрямками.

Пріоритетні напрями в Україні базуються на природних ресурсах, природно-заповідному фонді і культурно-історичних пам'ятках. Важливого значення набуває й «зелений туризм», базований на потенційних можливостях українського села з його природними ресурсами, невичерпним джерелом народної творчості чи святково-обрядової культурної практики тощо.

У міжкультурних контактах між Україною та Туреччиною туризм посідає одне з важливих місць, причиною чого є доступна для українців мережа готельно-ресторанної сфери, добрі можливості відпочинку та відносна близькість. Тож вивчення досвіду наших сусідів є необхідною складовою розробки власних національних стратегій і програм для розвитку туристичної сфери, тому важливим є ознайомлення з провідними засадами, на яких успішно розвивається туристична індустрія Туреччини. Ця країна відкриває свої кордони для подорожуючих задля забезпечення їх можливості реалізації відпочинкових, оздоровчих чи пізнавальних турів, а відтак сприяє налагодженню широкого міжнародного співробітництва, взаєморозуміння між народами та формуванню глобального туристичного ринку.

Актуальність теоретичного осмислення даного феномену зумовлена подальшою практикою туристичної сфери, що потребує раціональних підходів та напрямів щодо подальшого її розвитку. Надзвичайно важливим при цьому є розгляд туризму як культурного явища, позаяк такий підхід дозволяє глибше зрозуміти його сутність як одного з важливих культурних факторів.

Відтак актуальність вивчення міжнародного туризму не викликає сумнівів, оскільки його ефективна організація, державна підтримка дає можливість використати його значний потенціал для вирішення міжкультурних контактів, організації відпочинку та раціонального дозвілля.

Стан наукової розробленості теми. Аналіз наявної літератури та джерельної бази (путівників, рекламних буклетів тощо) засвідчив, що питання організації міжнародного туризму в сучасних умовах, а саме міжкультурних контактів України та Туреччини малодослідженим.

При цьому потрібно наголосити, що міжнародний туризм як явище культури суспільства є об'єктом досліджень багатьох наук: економіки, соціології, психології, філософії, культурології. Особливості розвитку міжнародного туризму можна простежити на підставі наукових розвідок як українських, так і закордонних дослідників.

Теоретичні основи туризмології та питання організації туристичної діяльності досліджувалися у низці праць вітчизняних науковців, серед яких В. Пазенок [68], В. Федорченко [68], О. Любіцева [38] та ін., які сформували достатньо міцну теоретико-методологічну базу теорії туризму. Зокрема В. Пазенок пропонує комплексну програму дослідження філософії туризму, яка охоплювала б соціально-філософську феноменологію, герменевтику, антропологію і праксеологію туризму.

Натомість значна кількість наукових і прикладних розвідок, періодичних видань, навчально-методичних посібників із туристичної тематики розглядається, насамперед, із позицій економічного блоку, а саме менеджменту, маркетингу, економіки. Серед вітчизняних дослідників значний внесок у цю проблематику зробили О. Бейдик [8,9], В. Кифяк [29], О. Мельниченко [45], А. Парфіненко [69], в роботах яких розглядаються ці поняття з позицій, пов'язаних із подорожами, що виконують низку функцій економічного й соціального характеру ставлять за мету відпочинок, знайомство з новими регіонами й об'єктами.

Розвитком туризму та управлінням туристичної індустрії переймається Міжнародна урядова організація в цій сфері (UNWTO), визнала у звіті «Tourism: 2020 Vision» найперспективнішими напрямками і видами туризму в XXI ст.: пригодницький, сільський зелений, культурно-пізнавальний, тематичний, а також круїзний [80].

Виходячи з сучасної інформації і змінах у ціннісних орієнтаціях населення слід розглядати міжнародний туризм як соціокультурний феномен, а не лише як суто економічне явище, що з'явилося не так давно. Проблеми туризму як явища культури розглянуто в працях й російських дослідників. В. Квартальнов [28], О.

Беззубова [7], А. Гализдра [15], В. Сіверс [60] у туризмі вбачають культурну практику з розгалуженою інфраструктурою. До речі, наукових досліджень стосовно розгляду різних граней туризму є чимало. У той же час, незважаючи на численну наукову літературу з проблем туризму, бракує досліджень, які б комплексно розглядали туризм як явище культури.

У цьому контексті слід виокремити вітчизняних науковців. Зокрема, І. Петрова [55], О. Семашко, В. Піча [60] широко використовують у контексті розгляду галузі поняття вільного часу і дозвілля. Т. Пархоменко [52] досліджує туризм із соціальної точки зору, вбачаючи в ньому важливий чинник формування людини.

М. Мальська [40, 41] визначає міжнародний туризм як вид рекреації, пов'язаний із виїздом за межі постійного місця проживання, активний відпочинок у поєднанні з оздоровними, пізнавальними, спортивними й культурно-розважальними цілями. О. Любіцева вбачає в міжнародному туризмі мобільну форму споживання й рекреаційної діяльності, оснований на доланні простору, що пов'язано з характером не лише природного, а й соціально-культурного середовища людської самореалізації [38, 39]. Схожий наголос на рекреаційному туризмі роблять і М. Сидоров, О. Юрченко [59], Н. Кочубей [32]. І. Френкель [33] розглянув місце культури і креативної індустрії регіонального рівня. До цієї групи праць можна віднести й низку наукових розвідок С.Виткалов, який аналізує стан розвитку «зеленого туризму» на Рівненщині. Аналогічних питань торкаються й рівненські музеєзнавці: О. Булига, Т. Самсонюк. Соціологію музею на тлі простору і часу обґрунтував В. Карпов [65].

Знайомлячись із цієї проблематикою потрібно наголосити, що з кожним днем на теренах України руйнується і зникає значна кількість об'єктів культурної спадщини, вилучення якої з культурного обігу збіднює і туристичний потенціал країни. Ця проблематика також не залишається осторонь вітчизняних дослідників, зокрема Л. Божко [10]. Утім важливим сегментом цього пошуку є міжнародний аспект туризму. Питання

міжнародного туризму, зокрема іміджу України та міжкультурних контактів, знаходимо у статтях О. Зубик [24], Г. Лавриненко [32], О. Орлової [50] та ін.

Дозвілля залишається однією з складових туристичної галузі, а відтак її різні аспекти розглядаються рекреацією туризму. Питання організації розважальних анімаційних послуг у туризмі відображені достатньо повно представлені у праці С. Байлик [6]. Важливим у контексті нашого розгляду є подієвий туризм. Його розгляд як культурне явище розглянуто у праці Л. Устименко [73].

Є й чимало інших аспектів у дослідженнях науковців стосовно регіонального та міжнародного аспекту туристичної сфери, яким присвятили власні дослідження А. Парфіненко [53], який виявив й динаміку туристичних потоків в Україні як чинників геополітичного впливу.

Про зростання актуальності наукових досліджень сфери туризму свідчить і ухвалене Кабінетом Міністрів України розпорядження «Про схвалення Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року» (2017 р.), реалізація якого дасть змогу підвищити конкурентоспроможність національного та регіональних туристичних продуктів шляхом забезпечення економічного зростання, екологічної безпеки, консолідації суспільства [2].

У двох монографіях В. Герасименко [17] [19] висвітлюється туристично-рекреаційний потенціал галузі, туристична політика України як основа державного регулювання, досліджується міжнародний досвід регулювання у сфері туризму, а головне – пропонуються форми удосконалення регулювання розвитку туризму в Україні.

У монографії О.Мельниченко [17] розкрито українські реалії розвитку індустрії туризму; охарактеризовано Причорноморський регіон України як складову вітчизняної індустрії туризму.

У монографії К. Поливач [56] виявлено роль культурної спадщини в соціально-економічному розвитку регіонів, розроблено відповідну методика дослідження впливу цієї спадщини на розвиток території; проаналізовано сучасний стан і особливості територіальної організації історико-культурного

потенціалу регіонів України, що надзвичайно важливо в умовах розпочатої реформи місцевого самоврядування, яка стимулюватиме соціальну активність місцевого населення.

Інша складова наукового пошуку – Туреччина – також являє інтерес не лише для місцевих, але й українських науковців.

Специфіку організації міжнародного туризму Туреччини висвітлено у статтях Г. Єремія [25], В. Сергійко [58], С. Юрченко [77], предметом наукового аналізу яких є сучасний стан її туристичної сфери, підкреслюється необхідність формування туристичної політики в Україні з урахуванням досвіду розвитку туризму Туреччини в контексті розробки Державної цільової програми розвитку туризму та курортів на період до 2022 року.

Питання культурних студій у галузі туризму традиційно є предметом наукового аналізу Всеукраїнських та Міжнародних конференцій [3; 26], де обговорюються актуальні питання практичного досвіду з розбудови туристичної сфери України, розвитку малих міст.

В роботі використовувались також матеріали різноманітних сайтів, зокрема туристичної компанії «Мандри-клуб» [42], Міжнародної туристичної виставки [43], Державної служби статистики України [21], а *також власний практичний досвід роботи авторки в мережі готельного бізнесу Туреччини.*

Виходячи з вищенаведеного, дана проблема є актуальною та малодослідженою і потребує подальшого наукового осмислення.

Метою роботи є специфіка організації міжнародного туризму в сучасних умовах (на прикладі міжкультурних контактів України та Туреччини).

Мета дослідження зумовлює розв'язання наступних **завдань**:

- здійснити огляд спеціальної літератури з досліджуваної теми;
- висвітлити ступінь наукового осмислення міжнародного туризму;
- розкрити суть міжнародного туризму як культурного явища;
- визначити характерні особливості та провідні напрями туристичної сфери в Україні;

- проаналізувати туристичну сферу Туреччини на прикладі Середземноморського узбережжя Туреччини на прикладі Анталії:

- охарактеризувати культурний потенціал туристичної мережі Анталії;
- розкрити специфіку організації індустрії дозвілля та розваг Анталії як складової міжнародного туризму:

- з'ясувати перспективи міжнародного співробітництва між Україною і Туреччиною.

Об'єктом дослідження є міжнародний туризм.

Предмет дослідження: організація міжнародного туризму засобами культурної діяльності.

Методи дослідження. Методологічною базою дослідження є загальнонаукові методологічні принципи, зокрема, застосовано системно-діяльнісний підхід як загальнонауковий метод дослідження. Конкретними методами розв'язання поставлених завдань обрано: термінологічний аналіз поняттєвого апарату; виявлення, групування, порівняння, аналіз і синтез інформації документальних джерел за темою; звернення до методологічного інструментарію культурології надало можливість дослідити розвиток і функціонування міжнародного туризму, що актуалізує його як явище культурного простору.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що в дипломній роботі здійснено спробу систематизувати достатньо різнопорядковий матеріал, досліджено специфіку організації міжнародного туризму на основі міжкультурних контактів між Україною та Туреччиною, їх подальше співробітництво, завдяки чому поглиблюються міжкультурні контакти України та Туреччини.

Практичне значення дослідження. Основні положення та висновки дослідження можуть бути використані для вивчення й порівняння туристичної сфери України та Туреччини. Результати роботи можуть використовуватися в навчальних курсах з історії мистецтва, української культури, прикладної культурології та в подальших наукових пошуках. Будуть вони корисними і в системі підвищення кваліфікації працівників культури та туризму.

Апробація результатів роботи. Основні положення дипломної роботи були оприлюднені під час виступів на наукових конференціях, а саме:

- Вітошко А. С. Специфіка організації туризму в сучасних умовах (на прикладі міжкультурних контактів України та Туреччини). *Програма звітної наук. конф. викладачів, співробітників, докторантів, аспірантів та студентів Рівнен. держ. гуманіт. ун-ту за 2019 рік (14-15 трав., 2020 р.)*. Рівне : РДГУ, 2020. С.71.

Обґрунтування структури дипломної роботи. Структура роботи зумовлена метою та завданнями дослідження, логікою викладу матеріалу і складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

У **вступі** обґрунтовано актуальність, сформульовано мету і завдання, визначено об'єкт і предмет, практичне значення та наукову новизну дослідження.

У **першому розділі** «Теоретико-методологічні основи розвитку сучасного міжнародного туризму» визначено сутність міжнародного туризму, що характеризує його як явище культури, охарактеризовано особливості та провідні напрями туристичної сфери в Україні.

Другий розділ «Туристична сфера Туреччини (на прикладі Середземноморського узбережжя Анталії)» аналізує особливості культурного потенціалу туристичної мережі Анталії, індустрію дозвілля та розваг Анталії як складової міжнародного туризму. Розглянуто перспективи міжнародного співробітництва у галузі культури між Україною і Туреччиною.

Висновки узагальнюють підсумки дослідження.

У додатках представлений наочний матеріал, який візуально збагачує проведене дослідження.

Загальний обсяг роботи – 93 сторінки, у тому числі основна частина – 70 сторінок.

РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО МІЖНАРОДНОГО ТУРИЗМУ.

1.1. Сутність туризму та особливості організації в сучасних умовах

Сьогодення стимулювали перегляд багатьох понять, ціннісних орієнтацій та поглядів на низку речей у соціумі. Тож і поняття «туризм» також наповнюється новим змістом освоєних культурних практик пізнання й споживання в їх взаємозв'язку. Потрібно підкреслити, що культурна спадщина і спосіб буття є джерелом туристичної активності. При цьому формується культура туризму, що відіграє важливу роль у відтворенні та культурному обміні між народами. Зміна соціальних стереотипів, покращення добробуту населення континенту, інформатизація та глобалізація внесли значні зміни й у ціннісний ряд. Змінилися підходи й до бачення ролі культури у людському просторі. Як зазначає Кочубей Н., культура – це не те, що існує саме по собі, але те, що постійно суспільством відтворюється як необхідна умова власного існування. Відтворення культури, просте або, розширене, вимагає не лише діяльної участі людей..., а й відновлених ресурсів, інститутів, організації, управління – усі ці й деякі інші процеси і форми утворюють те, що називають соціокультурною сферою життя суспільства [32, с. 30].

Туризм також залишається помітним лакмусовим папірцем і для України, де туризм розглядається у площині географії туризму, туристичних ресурсів, рекреаційних комплексів.

Певний внесок у розвиток цих аспектів зробили українські вчені О.Мельниченко, В.Кифяк, Л. Коржилов, О. Любіцева, М.Сидоров, О. Юрченко та ін. Туризм як соціальний інститут розглядається в наукових працях згаданих уже В. Герасименко, В. Пазенка, В. Федорченко, М. Мальської.

У довідковій літературі туризм розглядається як: подорожі, що здійснюються за певними маршрутами країною або за її межами; поєднують відпочинок із пізнавальною метою, а у ряді випадків мають й елементи спорту [64]. У науковій літературі трапляються й дещо інші визначення. Наприклад, Мельниченко О. визначає туризм за цільовою направленістю як переміщення

людей з метою отримання задоволення та відпочинку, оздоровчих і лікувальних, гостьових, пізнавальних, релігійних або в професійно-ділових цілях [45]. Кифяк В. розглядає дане поняття з функціональних позицій, наголошуючи, що туризм – сфера діяльності людей, пов’язана з подорожами та мандрівками, що виконує низку функцій політичного, економічного й культурного характеру [29]. Мальська М., розглядаючи дане питання, виокремлює туризм як вид рекреації, під час якого відновлення працездатності поєднується з оздоровлювальними, пізнавальними, спортивними і культурно-розважальними цілями [41].

Схожий наголос на рекреаційному туризмі роблять і М. Сидоров, О. Юрченко вважаючи туризм різновидом рекреації, активного відпочинку, під час якого відновлення працездатності поєднується з оздоровчими, пізнавальними, спортивними та культурно-розважальними цілями [59]. Одним словом, виходячи з наукової галузі, до якої належить дослідник, провідні її характеристики й кладуться в основу визначення предмету наукового аналізу. Виокремимо лише думку знаного вітчизняного фахівця цієї сфери. О. Любіцева зазначає, що туризм має поліфункціональний характер і визначає його як мобільну форму споживання й рекреаційної діяльності, що ґрунтується на доланні простору та пов’язаний із територією, характером середовища (зокрема й соціально-культурного та економічного) [38, с.13].

Інакше кажучи, розглянуті бачення відображають і різні сторони даного явища та доповнюють одне одного.

Однак уже сьогодні в Україні сформована достатня методологічна база для дослідження даного явища. В. Пазенок, В. Федорченко, О. Любіцева висувають гіпотезу про те, що туризм як суспільне явище заслуговує на наукову розробку і цим займається спеціальна наука «туризмологія» [68, с.34-39], що найбільш вдало відбиває сутність такого явища.

Отже, пропозиція українських учених щодо назви нової науки «туризмологія» заслуговує на підтримку. Наведемо лише деякі уточнення. Енциклопедичний словник-довідник із туризму за редакцією В. Федорченка

надає таке визначення: «Туризмологія - теорія туризму, галузь соціокультурного та економіко-бізнесового знання, що характеризується розгалуженими між науковими зв'язками, що фокусуються в теоретичному усвідомленні та концептуальному оформленні багатоаспектного феномена туризму» [64, с.325]. Тож туризмологію сьогодні можна уявити як систему прикладних наук про туризм або, за визначенням О. Любіцевої, як науковий міждисциплінарний напрям, у межах якого поєднуються різноманітні дослідження туризму як суспільного явища [38, с. 11].

У туризмології основу такого понятійного апарату складають, за висловлюванням В.Пазенка, терміни-концепти - «системоформуючі одиниці туризмології..., які організують у понятійний спосіб увесь теоретично усвідомлений образ туризму» [68, с. 55]. До них належать такі поняття, як «турист», «туризм», «подорож», «дестинація», «туристичний продукт», «індустрія туризму», «інфраструктура туризму» та інші [68, с. 55]. У теорії туризму вони відбивають суттєві ознаки конкретних явищ, пов'язаних із туризмом.

Як форма пізнання теорія туризму виконує певні функції, серед яких пояснювальна, синтезуюча і прогностична. Не вдаючись у їх детальний аналіз, що не є предметом даного дослідження, підкреслимо лише, що кожна з них відображає певний аспект цього явища. І з формальної точки зору теорія туризму являє собою синтез всіх основних форм пізнання.

Існуючі дефініції туризму можна об'єднати у дві групи. Одні з них робочі, носять вузькоспеціалізований характер і стосуються окремих економічних, соціальних, правових та інших аспектів туризму або його видових особливостей та виступають як інструмент для вирішення конкретних завдань. Інші охоплюють предмет загалом, розкривають внутрішній зміст туризму, що виявляється у єдності розмаїття якостей та відносин.

Туризм, як і будь-яка система складається з двох частин, а саме: суб'єкту туризму (безпосередньо туриста) та об'єкту туризму (таких елементів, як туристичний регіон і туристична індустрія). Таким чином, туризм – це галузь,

на функціонування якої впливають багато чинників: політична та економічна ситуації, погодні умови, цінова політика.

Становлення туризму, розвиток ринку туристичних послуг, визначають форми, види та його напрями. Головними є міжнародний (в'їзний і виїзний) і внутрішній. Роль кожного з них важлива у соціально-економічному розвитку держави, однак головним індикатором рівня розвитку даної сфери виступає міжнародний туризм.

Туризм – це «призма», крізь яку можна розглядати загальні та регіональні особливості міжнародних відносин. Туризм є не лише реципієнтом міжнародних відносин, а й активним політичним актором – учасником політичного процесу, який завдяки туристичній та економічній взаємодії впливає на прийняття політичних рішень. Туризм виступає каналом налагодження довіри і взаємодії у державах із різним суспільно-політичним устроєм, чинником економічної та політичної модернізації, підтримки політичної стабільності [53, с. 20].

Розглянемо визначення міжнародний туризму, спираючись на Закон України «Про туризм». Нагадаємо, що до 2003 р. не існувало поняття «міжнародний туризм» [1]. Замість цього виділялися «іноземний і «закордонний туризм». Під іноземним розумілася організація прийому та обслуговування іноземних туристів в Україні, а під закордонним - організація туристичних поїздок за межі України.

У новій редакції Закону України «Про туризм» до міжнародного туризму належать [1]: в'їзний туризм - подорожі в межах України осіб, що постійно не проживають на її території; виїзний туризм - подорожі громадян України та осіб, які постійно проживають на території України, в іншу країну.

Визначення поняття «міжнародний туризм» в Законі не надано, тому розглянемо визначення міжнародного туризму на підставі матеріалів конференцій, симпозіумів та різноманітних зібрань.

Туризм, за визначенням Міжнародної академії туризму (Монте-Карло, Монако), являє загальне поняття для всіх форм тимчасового виїзду людей з

місця постійного проживання з оздоровчою метою та (або) для задоволення пізнавальних інтересів у вільний час або в професійно-ділових цілях без занять оплачуваною діяльністю в місці тимчасового перебування [44].

Найбільш поширеним поняттям «міжнародного туризму», що отримав легалізацію в правових системах світу, є визначення, сформульоване в 1993 р. Статистичної комісією ООН для статистики туризму (Концепція визначення і класифікації для статистики туризму), а також Рекомендації по статистиці туризму Всесвітньої туристської організації.

Відтак, міжнародний туризм являє собою діяльність осіб, які подорожують і здійснюють перебування в місцях, розташованих за межами їх звичайного середовища, протягом періоду, що не перевищує одного року поспіль, з метою відпочинку, діловими та іншими цілями [44].

Науковці виділяють у міжнародному туризмі рекреаційний туризм, спрямований на відновлення фізичних сил, відпочинок у вільний час на певних спеціалізованих територіях. Місцем рекреаційного туризму є курорти, які виконують оздоровчі функції та профілактику захворювань.

У рекреаційній діяльності виділяються три групи суспільних функцій – оздоровчу, соціально-культурну та економічну [62].

Здоровий спосіб та якість життя, довголіття й краса зумовили популярність лікувально-оздоровчого туризму. А відтак, медичний туризм став різновидом глобальної лікувально-оздоровчої індустрії.

В оздоровчому (велес) туризмі для одних це відпочинок з обов'язковим профілактичним лікуванням (водо- і грязелікування, мінеральні води), для інших – відпочинок на природі або активний спосіб життя [62].

Видом міжнародного туризму є пригодницький для любителів гострих відчуттів [62]. Він забезпечує перебування туристів у привабливій для них місцевості і зайняття незвичайною справою, наприклад: (полювання на верблюдах в Африці, ловля форелі в Карпатах, сходження на кратер вулкану, найвищі вершини світу. занурення у морські глибини, дайвінг та ін.).

Як і інші його види він також має достатньо широку класифікацію форм.

Нагадаємо лише, що пригодницький туризм належить до елітних видів туризму і коштує досить дорого, тим не менше має значне коли шанувальників і в Україні зокрема.

Найрізноманітніші та найпопулярніші тури в міжнародному туризмі розважальні [30]. Вони не довготривалі (2-4 дні), можуть бути періодичними та регулярними. Для Європи популярними є різдвяні тури з широкою програмою, що складається з розваг (відвідування святкових заходів, ярмарок, виставок, концертів тощо), а також численних частувань.

У міжнародному туризмі пізнавальні тури є найбільш розповсюдженими і не залежить від вікової та соціальної приналежності учасників [30]. Їх вирізняє чимала кількість різновидів: історичні, літературні, знайомство з живописом, балетом, оперою, місцями діяльності відомих літературних персонажів і творів.

У програмі переважають тематично-пізнавальні і культурні заходи. Ці тури короткотермінові. Важливою їх складовою є проведення екскурсій на рідній мові туристів, оскільки переклад не в повній мірі передає сприймання теми.

У міжнародному туризмі популярні й гастрономічні тури, пов'язані з ознайомленням з історією, технологією та культурою споживання національних страв і продуктів. І Oktober-fest (Німеччина) тому яскравий приклад. Для вітчизняного туризму перевагою має стати традиція гостинності. Гастрономічні тури часто поєднуються з фестивалями, що в такому контексті дає можливість долучитись до культурної програми, краще пізнати культурні традиції країни.

У міжнародному туризмі популярності набуває сільський екологічний туризм, що включає вивчення природного і культурного навколишнього середовища з метою ознайомлення місцевості. В системі його послуг - безліч екзотичних для іноземців речей: ознайомлення з різними видами ремесел, традиційним гуртовим співом, невичерпною фантазією національної кухні та ще безлічі того, чого немає у світі і чим цей вид притягає іноземців.

Серед інших видів міжнародного туризму - спортивний туризм, що здійснюється в природному середовищі, і передбачає проходження туристських спортивних маршрутів із подоланням різноманітних перешкод природного

середовища (перевалів, вершин, порогів, каньйонів, печер, боліт) різними засобами пересування з використанням спеціальних технічних прийомів і спорядження. Спортивний туризм є територіальною системою, у якій взаємодіють ресурсна база спортивного туризму та система закладів і установ спортивного туризму. Спортивний туризм стає вагомим сегментом світової туристської галузі, зважаючи на підвищений інтерес населення до власного здоров'я і здорового способу життя [62].

Серед інших популярних видів є й культурно-пізнавальний туризм, мета якого – широке ознайомлення з культурної спадщиною приймаючої країни. Саме цей вид значно розширює межі пізнання, вгамовує інтерес до нового, розширює міжкультурні контакти. Відповідно, у цьому контексті зростає значення охорони пам'яток культури, локалізованих на певній території, які і є важливим чинником для гостей.

Разом із тим, значна частина міжнародного туристичного обміну припадає на подорожі з метою розваг і відпочинку, дозвілля. А сьогодні, коли значні процеси індустріалізації, підвищення рівня загальної культури збільшили вільний час населення та урізноманітнили мотивацію відпочинку, відбувається переоцінка ролі дозвілля як соціокультурної категорії в житті суспільства. Якщо чимало часу потому дозвілля виконувало роль лише додатка до виробничої сфери, то тепер воно стає широкою сферою соціокультурної діяльності, де відбувається самореалізація творчого і духовного потенціалу суспільства [32, с. 38]. Перехід суспільного розвитку до моделі «вільного часу» робить проведення дозвілля інтелектуальним, посилюючи культурологічну функцію туризму. Ця тенденція зберігається майже в усіх країнах, тож і туризм як культурний феномен і його складові - культурна спадщина, музеї виходять на авансцену.

Останнім часом активізувалася ще одна його складова - діловий туризм, що став одним із найпривабливіших напрямів сучасного міжнародного туризму. Це і: ділові поїздки співробітників корпорацій з метою переговорів, участь у виробничих нарадах, презентаціях; поїздки на конгреси, конференції,

семінари, виставки, ярмарки; заохочувальні поїздки, які компанії організують для своїх співробітників у вигляді безкоштовної туристичної поїздки; поїздки на спортивні змагання команд, гастролі артистів; поїздки офіційних делегацій [62]. Одним словом, основною метою ділового туризму є пошук нових можливостей для становлення і розгортання бізнесу.

Слід наголосити, що в сучасній Україні активно формується інфраструктура міжнародного в'їзного ділового туризму, яка активізує регіональний його вектор, а саме: в обласних центрах будують численні бізнес-готелі та бізнес-центри, створюють виставкові організації. І саме таким чином, спираючись на регіональну культурну складову, туристичні потоки переміщуються, так би мовити, на периферію, де оригінальних артефактів значно більше і форм культурної самореалізації також чимало.

Слід зазначити, що кожний з існуючих видів міжнародного туризму вирізняються своєю значущістю, має свою структуру, форми організації тощо, оскільки, впливає як на культурну, соціальну, так і економічну ситуацію в країні.

Тож для відповідної централізації керівництва розвитком туристичної сфери та ефективного управління туристичною індустрією виникла необхідність створення міжнародної організації на рівні ООН, а саме – Всесвітньої організації туризму (ВТО) (27 вересня 1975 р., Іспанія (Мадрид). Членами ВТО сьогодні є 157 країн світу, Україна стала повноцінним її членом 20 жовтня 1997 р. на XII сесії Генеральної асамблеї Всесвітньої туристичної організації (м. Стамбул, Туреччина). У 2003 році аббревіатуру ВТО змінено на ЮНВТО (Міжнародна урядова організація в галузі туризму, UNWTO). Мета заснування організації ЮНВТО (UNWTO) – сприяння розвитку туризму для поглиблення економічного розвитку, об'єднання туристичних і пов'язаних із туризмом організацій та захисту їх інтересів на всесвітньому рівні [81].

Генеральна Асамблея ООН затвердила прийняття 2017 року Міжнародним роком сталого розвитку туризму, що сприятиме кращому взаєморозумінню між народами у світі, внаслідок чого підвищено інформованість про спадщину

різних цивілізацій і забезпеченні кращого розуміння цінностей, притаманних різним культурам, сприяючи тим самим зміцненню миру в усьому світі.

За прогнозами UNWTO, представленими у звіті «Tourism: 2020 Vision» найперспективнішими напрямками і видами туризму в XXI ст. визначено: пригодницький, сільський зелений, культурно-пізнавальний, тематичний (відвідування тематичних парків), а також круїзний [80]. Тобто усі ті види, які сьогодні активно культивуються і в Україні і поступово виводять її на міжнародні ринки туристичних послуг.

Потрібно відзначити, що ця галузь є предметом постійного економічного аналізу. Сьогодні вивченням розвитку туризму займаються провідні дослідницькі інститути: Association International d'Experts Scientifiques du Tourism (AIEST), Travel & Tourism Research Association (TTRA), Міжнародна академія туристських досліджень. Науку про туризм розвивають Американська антропологічна асоціація, Міжнародний географічний союз, Міжнародна соціологічна асоціація. Вони проводять наукові конгреси з проблем туризму. Європейський центр з управління дослідженнями і документацією у сфері соціальних наук «Віденський центр» став ініціатором проведення мультидисциплінарного і міжкультурного дослідження на тему «Туризм як фактор змін: соціокультурне дослідження». Долучилися до цієї діяльності науковці Київського університету туризму, економіки і права, на базі якого за сприяння ЮНВТО організовано п'ять міжнародних науково-практичних конференцій.

Нагадаємо, що з цією структурою активно співпрацював колектив кафедри культурології РДГУ упродовж 5 років на початку 90-х, коли наша кафедра була в числі тих, які в числі перших запровадили підготовку фахівців напряму «Усі ці наукові інституції зосереджені на різних аспектах теорії туризму. «Менеджер культури і туризму», широко залучаючи до цієї підготовки фахівців згаданого вище інституту.

Отже, сьогодні дослідники під туризмом розуміють процес споживання послуг та товарів у вільний від роботи час за межами постійного місця проживання.

Соціокультурне трактування туризму вбачається як вид активного відпочинку з метою у поєднанні з пізнавальними, культурно-розважальними цілями. З економічної точки зору туризм визначається як сфера послуг. За напрямом поїздок міжнародний туризм поділяється на в'їзний і виїзний. За метою поїздок розрізняють такі його види: відпочинково-розважальний, культурно-пізнавальний, лікувально-оздоровчий, подієвий і спортивний, екологічний, пригодницький, екстремальний, діловий. Традиційні види туризму, такі як культурно-пізнавальний, пляжний, поєднуються з іншими видами, такими як лікувально-оздоровчий, гастрономічний чи екстремальний.

Крім того, міжнародний туризм, будучи важливим засобом підвищення рівня загальної культури шляхом ознайомлення з побутом, традиціями, стилем життя інших народів, культурною спадщиною людства, сприяє збагаченню міжкультурної комунікації між народами.

1.2. Міжнародний туризм як соціально-культурне явище

Як відомо, культура здатна модернізувати старі й породжувати нові форми, будучи структуроутворюючою основою. Однією з таких культурних форм став масовий вид подорожей, культурна практика, динамічний спосіб життя, форма споживання, галузь економіки, світогляд, засіб пізнання, долучення до надбань світової культурної спадщини.

Міжнародний туризм сягнув глобальних масштабів і залучив до процесу свого виробництва й споживання глобальні людські ресурси, став дотичним до багатьох сторін культурного громадського життя, значно впливаючи на його соціальні аспекти. У цьому сенсі туризм є предметом дослідження філософії, економіки, географії, а культурологія може дослідити ту частину спектру смислів туризму, який має культурно-історичне значення як у процесі досягнення культурного результату та і сам постає культурним результатом –

артефактом. Культурологія туризму – це вивчення смислів того, що в історії отримує статус культурної події внаслідок її об'єктивізації (пам'ятки, природні зони, культові споруди, мистецькі витвори), до якої спрямований енергетичний потенціал руху особистості з метою отримання певного ціннісного ефекту шляхом здійснення подорожі, а також вивчення форм, засобів і методів такої подорожі [60]. Варто зауважити, що в такому випадку культурологія туризму набуває методологічного статусу.

Т. Пархоменко вбачає туризм у культурологічному сенсі набагато ширшим явищем, ніж задоволення потреб людини в опануванні нового простору. Це - виявлення сутності людини шляхом побудови цього простору. При цьому сама побудова як об'єктивізована потреба починає відігравати самостійну й продуктивну культурну роль. [52, с.57 – 65]. Тому можна вважати, що методологія культурології туризму полягає у виокремленні найбільш значущих домінант загального культурологічного та туристського потоків, що наповнюють собою всі можливі вияви людської життєдіяльності.

Географічний, історичний і культурологічний аспекти є базовими в системі знань про туризм, оскільки формують його ресурсний потенціал, територіальну організацію туристично-рекреаційного господарства.

У культурологічному сенсі туризм постає комплексною формою суспільної активності, пов'язаної з тимчасовим переміщенням значних груп людей в інший соціокультурний простір, сприяє прискоренню культурного розвитку особистості й взаємовпливу культур націй, народів та етносів, їх політичній та економічній взаємодії.

Досліджуючи туристичну діяльність, культурологія виділяє інтенсивну культурну комунікацію, що виникає в певних точках соціального простору (навколо туристичних об'єктів). Мережа туристичної комунікації створює умови для масового контакту великої кількості людей, створює атмосферу взаєморозуміння, довіри, солідарності.

Особливе місце у культурологічній проблематиці посідає гуманізуюча функція туризму. На сучасному етапі у науці про туризм актуальними стали

такі напрями як *гуманізація, екологізація, глобалізація та інформатизація*. У контексті *гуманізації* заслуговує уваги теорія гуманістичного ресурсного потенціалу ландшафтів [60], під яким розуміють природні й антропогенні (як результат діяльності людини) ландшафтні якості - унікальні, особливі та звичайні, здатні пробуджувати людські почуття, викликати пізнавальний або науковий інтерес, впливати на формування людської індивідуальності через враження, отримані під час подорожі. Для використання і сприйняття гуманістичних ресурсних властивостей необхідні передумови: психологічні, екологічні й етносоціальні.

Психологічні передумови передбачають здатність туриста сприймати довкілля цілісно, у складних суб'єктно-об'єктних взаємозв'язках. Ціннісне сприйняття природи залежить від її стану та емоційності людини. Відчуття місця сприймається водночас із відчуттям простору, території, батьківщини; відчуття часу - з відчуттям історії; відчуття прекрасного - з усвідомленням неповторності звичайного. Звичайне, але глибоко особистісне, стає особливим, незамінним і набуває цінності поряд із видатним і знаковим [15].

Екологічні передумови полягають у необхідності усвідомлення обмеженості та вразливості природних ресурсів і цінностей. Раціонально зважений «екологічний» підхід вимагається також для збереження історико-культурних, матеріальних і духовних цінностей, що мають субстрат свого прояву - етнічний і ландшафтний. Результатом взаємозв'язку природи, етносу та його історії стають ментальні цінності народу, існуюча в країні система державної влади [15]. Тоді як етно-соціальні передумови гуманістичного ресурсного потенціалу природних ландшафтів полягають у позитивному духовному та моральному, особистому та суспільному, етико-естетичному ефекті, обумовленому взаємодією людини і природи.

У зв'язку з формуванням нового наукового уявлення про ландшафт, який, крім природних, містить історично-культурні об'єкти, значення набувають *ландшафтно-рекреаційні гуманістичні ресурси*, що віддзеркалюють естетичну цінність, різноманітність, атрактивність, унікальність та ін.

ландшафтні властивості, що мають оздоровчий вплив на відпочиваючих. Їх вивчення пов'язане з рекреаційним освоєнням території, розвитком наук про екологію, соціальну екологію, перцепційну географію [56]. Дослідження процесів, наслідків і механізму регулювання взаємодії суспільства та природи, визначення принципів екологічної політики розвитку туризму на різних ієрархічних рівнях управління, розробка і реалізація програм охорони та раціонального використання природних і туристично-рекреаційних ресурсів є одним із завдань державної, зокрема й регіональної, політики, а також окремих підприємницьких структур.

Перспективними тенденціями повинні стати подальша диференціація видів туризму, трансформація екологічного туризму в *велнес-туризм*. На сучасному споживчому ринку велнес має практичну реалізацію за допомогою широкого спектру туристичних продуктів і програмного забезпечення відпочинку на межі таких видів туризму як оздоровчо-профілактичний і культурно-пізнавальний [75],

Соціокультурне значення туризму визначається сьогодні науковцями на різних методологічних засадах: через характеристику привабливості туризму як сфери діяльності з використанням системи економічних показників і соціо-гуманітарних характеристик туризму в окремій місцевості (туристській дестинації), параметри оцінювання споживачем (туристом, подорожуючим) вражень від туризму. Відомо, що *туризм є поліфункціональним явищем*. Науковці визначають *основні функції, притаманні туризму: економічна, соціальна, політична, культурно-виховна й рекреаційна*.

Перехід суспільного розвитку до моделі «вільного часу» робить проведення дозвілля інтелектуальним, посилюючи *культурологічну функцію туризму*. Туризм є засобом комунікації та саморозвитку особистості, підвищення рівня освіти та загальної культури шляхом ознайомлення з побутом, традиціями, віруваннями, стилем життя інших народів, культурною спадщиною людства та красою природи. Сутність *рекреаційної функції туризму* полягає у фізіологічній (відновлення фізичних сил, оздоровлення,

відпочинок) і психологічній (зміна місця, оточення, набуття нових вражень та відчуттів) релаксації людини. Вона пов'язана з продуктивно економічною субфункцією туризму. Підвищення рівня культури шляхом культурно-просвітницької та рекреаційної діяльності посилює його *соціальну функцію* [15].

Безумовно, виконання функцій соціального і культурного впливу туризму на прогрес суспільства можливо в умовах економічної, політичної та соціальної стабільності або ж прогресивного їх розвитку.

Особливе місце у культурологічній проблематиці посідає гуманізуюча місія туризму. На сучасному етапі у науці про туризм актуальними стали такі напрями, як *гуманізація, екологізація, глобалізація та інформатизація*. У контексті *гуманізації* заслуговує уваги теорія гуманістичного ресурсного потенціалу ландшафтів під яким розуміють природні й антропогенні (як результат діяльності людини) ландшафтні якості - унікальні, особливі та звичайні, здатні пробуджувати людські почуття, викликати пізнавальний або науковий інтерес, впливати на формування людської індивідуальності через враження, отримані під час подорожі. Для використання і сприйняття гуманістичних ресурсних властивостей необхідні передумови: психологічні, екологічні й етносоціальні [75].

Психологічні передумови передбачають здатність туриста сприймати довкілля цілісно, у складних суб'єктно-об'єктних взаємозв'язках. Ціннісне сприйняття природи залежить від її стану та емоційності людини. Відчуття місця сприймається водночас із відчуттям простору, території, батьківщини; відчуття часу - з відчуттям історії; відчуття прекрасного - з усвідомленням неповторності звичайного. Звичайне, але глибоко особистісне, стає особливим, незамінним і набуває цінності поряд із видатним і знаковим.

Екологічні передумови полягають у необхідності усвідомлення обмеженості та вразливості природних ресурсів і цінностей. Раціонально зважений «екологічний» підхід вимагається також для збереження історико-культурних, матеріальних і духовних цінностей, що мають субстрат свого

прояву - етнічний і ландшафтний. Результатом взаємозв'язку природи, етносу та його історії стають ментальні цінності народу, а також, існуюча в країні система державної влади.

Етносоціальні передумови гуманістичного ресурсного потенціалу природних ландшафтів полягають у позитивному духовному та моральному, особистому та суспільному, етико-естетичному ефекті, що обумовлений взаємодією людини і природи.

Туризм усвідомлюється як одна з функціональних сфер культури, елемент і засіб культури, чинник впливу на культуру. Партнерство культури й туризму, на думку В. Квартальнова, тісне співробітництво між ними - веління часу, один з категоричних імперативів XXI століття [28].

Сьогодні феномен міжнародного туризму вбирає якісні характеристики сучасного суспільства: мобільність, акцентування споживчих пріоритетів, віртуалізацію, інформатизацію, глобалізацію. Міжнародний туризм інтегрує найважливіші процеси трансформації сучасного суспільства й культури.

Як зазначає А. Гализдра, туризм, як невід'ємний елемент соціальної системи впливає на буття окремого індивіда, соціальних груп, соціуму й культури загалом, що дає підстави позначити якісно нові характеристики феномена туризму [15, с. 20]. Відтак, туристичну діяльність можна розглядати як культурологічну по суті.

На думку В. Сіверс «культурологічна складова допомагає не тільки глибше осягнути суспільно-культурні явища, впорядковувати історичний досвід, але й вибудувати більш-менш чітке бачення майбутнього, окреслювати магістральні шляхи розвитку людства. Саме з таких позицій варто розглядати (й порівнювати) туристичні й культурологічні дослідження на стику основних понятійних, філософських і, звичайно, прикладних елементів» [60].

З часом змінюється й ієрархія мотивів діяльності людини. Починають домінувати у мотиваційній системі чинники внутрішнього розвитку особистості й міжособистісної взаємодії, міжкультурної комунікації. Зі зміною мотиваційної структури формується новий тип особистості, орієнтований не на

максимізацію матеріального споживання, а досягнення рівня самоактуалізації, нарощування інтелектуального й творчого потенціалу. Більше того, «формування упродовж другої половини ХХ ст. розвиненої індустрії туризму цікаве, у першу чергу, тим, що туризм сьогодні є основною масовою практикою апропріації художньої культури» [7, с. 320-324.].

Варто звернути увагу на те, що найчастіше однією зі складових до програми будь-якої поїздки включаються екскурсії, відвідування музеїв, визначних пам'ятників, пам'ятних місць, загалом ознайомлення з тим, що прийнято позначати як «спадщину» [28]. Така культурна програма може бути додатковою, або ж головною метою подорожі. Саме цей аспект є ключовим для розуміння основ і значення феномена туризму для сучасної культури. і все не передбачає особливих затрат, однак значно розширює уяву про певну територію, є так би мовити, вступною частиною для загального знайомства з певною локацією.

У даному випадку туристичні подорожі постають засобом залучення людей до загальнолюдських цінностей через внутрішній досвід, емоційні індивідуальні переживання. Вони дають можливість сприймати картину світу в її цілісності, єдності почуття і думки. Культурна місія туризму полягає у розширенні ціннісних горизонтів соціокультурного життя людини та в піднесенні людини над повсякденністю, й передбачає доручення до певної сценічної мультикультурної реальності: виїзди туризм на футбольні матчі, Олімпійські ігри, Міжнародні виставки, відвідування фольклорних свят та ін. А культурний обмін, у свою чергу, пробуджує глибокий інтерес до звичаїв, традицій інших народів і цивілізацій, сприяє виявленню етнокультурної самобутності народів, спонукає підживленню і розвитку тих ремесел, які вже втрачені; зміцненню національних особливостей, традицій гостинності різних народів [34].

Культурні ресурси, що використовуються при виробництві послуг у сфері культурного туризму, включають історичне й сучасне культурне середовище (матеріальні об'єкти культурної спадщини, культурний ландшафт, традиції,

стиль і спосіб життя); культурні події: заходи, видовища, акції; образ території й міфологія місця, що історично сформувався або перебуває у стані формування; інформаційні ресурси; освітні ресурси; ресурс вільного часу; творчий потенціал; інфраструктуру (транспорт, розміщення, харчування) [31].

Міжнародний туризм має здатність інтегрувати, консолідувати, сприяти конструктивному діалогу, солідаризації та взаєморозумінню. У процесі туристичного спілкування культурні цінності виступають головним механізмом обміну ідей, знань, важливим чинником їх засвоєння і впровадження у повсякденну практику. Спілкування як соціальне явище виконує чимало функцій, зокрема є важливим фактором суспільної інтеграції [34].

Міжнародний туризм, в якому беруть участь мільйони людей різних народів і націй, сприяє взаємопізнанню і взаєморозумінню, утвердженню довіри народів. А довіра є необхідною запорукою різнобічних, взаємокорисних зв'язків, в тому числі і в сфері культури.

Слід зазначити, що найважливіші документи з туризму, прийняті ЮНВТО або за її участю, орієнтують туристів на такі контакти, які б сприяли спілкуванню, заснованому на взаєморозумінні і взаємодовірі.

У Глобальному етичному кодексі з туризму (1999 р.) підкреслюється необхідність толерантних форм спілкування з населенням країн перебування і населення з прибулими туристами. Зокрема в документі Акапулько відзначається, що туризм повинен сприяти духу справедливості, гармонії і поваги між народами і пізнанню світу. У Хартії туризму державам рекомендується сприяти зростанню туристської свідомості і контактам відвідувачів з місцевим населенням з метою поліпшення взаєморозуміння і взаємного збагачення, сприяти інформуванню туристів з метою створення умов для розуміння звичаїв місцевого населення у місцях здійснення туристичної діяльності і тимчасового перебування. Разом із тим, приймаючи туристів, країни та їх населення мають право чекати від туристів розуміння і поваги до звичаїв, релігій і інших сторін їхньої культури. У Кодексі туриста

підкреслюється, що турист повинен бути сприйнятливим до культури місцевого населення [81].

Отже, міжнародний туризм як соціально-культурне явище містить ознаки: історико-культурної спадщини, туристичні подорожі, туристський продукт, індустрію туризму, туристську інфраструктуру. Вони в конкретних формах визначають зміст міжнародного туризму, характеризують його як соціокультурне явище, відображають його загальну структуру. Усі елементи туризму пов'язані, їх еднають внутрішні зв'язки, дія яких забезпечує цілісність міжнародного туризму. Необхідність культурного обміну, пізнання культурних цінностей інших народів, становить одну з головних складових міжнародного туризму, будучи важливим засобом формування соціально-культурного явища.

1.3. Туристична сфера у сучасній Україні: характеристика провідних напрямів

Міжнародний туризм повинен стати одним із напрямів розвитку держави. Україна розташована у центрі Європи, має сприятливий клімат, природно-ресурсний потенціал, що дає можливості розвивати туризм як у середині країни, так і створювати привабливі умови для іноземних туристів.

Фінансово-економічна криза, що загострилася останніми роками, події, пов'язані з анексією Криму та проведенням військових дій на сході країни, призвели до зменшення в'їзного туристичного потоку, вплинули на структуру туризму і реалізацію туристичних можливостей країни на внутрішньому і зовнішньому туристичному ринку.

Уряд України схвалив Стратегію розвитку туризму та курортів на період до 2026 р. Документ розроблено з метою створення умов для забезпечення прискореного розвитку туризму і курортів, перетворення її у високоефективну, інтегровану у світовий ринок галузь. Запровадження Стратегії передбачається за напрямками, серед яких: забезпечення безпеки туристів та захист їх законних прав та інтересів, імплементація законодавства ЄС у сфері туризму, забезпечення комплексного розвитку територій, зокрема створення

сприятливих умов для залучення інвестицій у розбудову туристичної інфраструктури, удосконалення системи професійної підготовки фахівців сфери туризму, формування та просування позитивного іміджу України. Виконання запланованих Урядом заходів має привести до збільшення в Україні кількості іноземних туристів у 2,5 рази, а внутрішніх – у 5 разів [2].

В Україні туристична діяльність регулюється нормативно-правовими документами та регламентується Законом України «Про туризм» [1]. Метою Закону є створення правової бази для становлення туризму як високорентабельної галузі економіки і важливого способу культурного розвитку громадян, захист законних прав і інтересів туристів і суб'єктів туристичної діяльності, визначення їхніх обов'язків і відповідальності.

Організацією туризму у вузькому значенні займаються спеціальні організації (туристичні фірми, бюро, агентства). Згідно з законом України «Про внесення змін до Закону України «Про туризм», суб'єктами, що здійснюють або забезпечують туристичну діяльність є: туристичні оператори - юридичні особи, створені згідно з законодавством України, для яких виключною діяльністю є організація та забезпечення створення туристичного продукту, реалізація та надання туристичних послуг і які в установленому порядку отримали ліцензію на туроператорську діяльність [1].

В Україні існує Рада з питань туризму та курортів, до складу якої входить більшість професійних асоціацій, діяльність яких стосується сфери туризму та курортів на національному та регіональному рівні.

Щоб ефективно розвивався міжнародний туризм, потрібні умови, виділимо найголовніші з них: ресурсні, територіальні. Туристські ресурси - це сукупність природно-кліматичних і культурно-історичних, соціально-культурних об'єктів, які є основою туристського інтересу [75]. В Україні є значний ресурсний рекреаційний потенціал: природні лікувальні ресурси (мінеральні води, грязі, клімат, ландшафт та ін.), які служать тією основою, на якій організовано санаторно-курортне лікування та масовий відпочинок.

Україна має всі умови для розвитку рекреаційного комплексу, адже в країні зосереджено багато рекреаційних ресурсів: бальнеологічних, кліматичних, ландшафтних, пляжних, пізнавальних, які широко використовують у міжнародному туризмі. Є велике розмаїття мінеральних вод, яке можна застосовувати для лікування складних захворювань за призначенням лікарів, а також і таких, які можна вживати без обмеження. Води цієї групи виведені на земну поверхню свердловинами, вивчені та використовуються на курортах Миргорода (Полтавська обл., Куяльника (Одеська обл.), Трускавця (Львівська обл.), Очакова (Миколаївська обл.), на курортах Любена Великого (Львівська обл.), Синяка (Закарпатська обл.), Черче (Івано-Франківська обл.) [54]. Зауважимо, що джерела регіонів не поступаються властивостями відомим мінеральним водам Франції, Чехії та Польщі, а відпочинок і лікування в Україні коштує набагато дешевше, ніж в цих країнах.

Надамо характеристику туристичному потенціалу України відповідно до географічного районування, яке виділяє 9 районів на території країни, а саме:

1. *Карпатський регіон*, що охоплює територію чотирьох областей – Закарпатської, Івано-Франківської, Львівської, Чернівецької. Територія Карпатського туристичного району охоплює 56,6 тис. км², що становить 9,4% території України.

Регіон відзначається специфічним поєднанням ресурсних факторів, що дозволяють організувати літній і зимовий відпочинок, сприяють розвитку туризму і гірськолижного спорту. Тут освоєно понад 10 гірськолижних трас (Славське, Подобовець, Ворохта, Рахів та ін.). Регіон має мальовничу природу, своєрідні пам'ятки.

У Карпатському регіоні нараховується понад 800 джерел і свердловин мінеральних вод. Розвідано і затверджено запаси лікувальних вод 13 родовищ (Східниця, Самбір, Сколе, Бубнище, Крушельниця та ін.) [17, с.104].

Одним з природних туристичних ресурсів даного району є рельєф. Українські Карпати – це середньовисотні гори з переважаючими висотами 1000-2000 м. Саме такий тип рельєфу є найкращим для організації рекреаційної

діяльності. Найвищі вершини сягають понад 2000 м., серед них – найвища точка України г. Говерла [14].

Розвиткові спелеотуризму сприяє наявність на території печер, найбільшими з яких є Попелюшка, Піонерка, Буковинка. Сольові шахти Солотвина використовуються для лікування алергічних захворювань. Цікавими природними об'єктами є грязьові вулкани поблизу с. Старуня Івано-Франківської області, вулканічний купол в Ужгороді.

Виняткове значення для розвитку лікувально-оздоровчого туризму мають численні родовища мінеральних вод різного складу. Найбільш відомими з них є Моршинські, Трускавецькі, Східницькі джерела Львівської області, Міжгірське, Полянське, Новополянське, Квасівське, Шаянське – Закарпатської, Шешорське – Івано-Франківської та багато інших. Розвитку даного виду туристичної діяльності сприяє також наявність родовищ лікувальних грязей та озокериту.

Серед об'єктів природно-заповідного фонду, що можуть становити інтерес для іноземних туристів Карпатський біосферний заповідник, національні природні парки Синевир та Ужанський Закарпатської обл.; Галицький, Гуцульський, Карпатський національні природні парки Івано-Франківської області; національні природні парки Яворівський та Сколівські Бескиди Львівської обл., Сторожинецький дендропарк, Вижницький національний природний парк Чернівецької обл.

Основними туристичними напрямками для зимового відпочинку є курорти Івано-Франківської, Львівської й Закарпатської областей. Туристів приваблюють живописні краєвиди Карпат, чисте повітря, лижні траси. Популярний гірськолижний курорт «Буковель», котрий славиться сучасною інфраструктурою та своїми лижними трасами, які працюють за програмою «Apres-Ski» (послуги лижникам після катання на лижах/відпочинок після катання). У «Буковелі» пропонують відпочиваючим спеціалізовані програми спортивно-оздоровчого відпочинку та програми культурно-розважального відпочинку – окремо літньої та зимової рекреаційної діяльності. Специфіка організації відпочинку гірськолижних комплексів, які працюють за програмою

«Apres-Ski», передбачає зонування території з виділенням основних функціональних зон: адміністративної, проживання, обслуговування, господарської; просторово-спортивної та гірськолижних цирків, гірськолижних трас, класичних лижних трас, відкритого льодового катка, трас бобслею, льодового віндсерфінгу, скитурінгу, трас для сноубордистів та для фрістайлу; зон інженерних споруд (штучні водойми та системи водопостачання для штучного засніження трас, спорядження та устаткування для штучного засніження, системи канатного пасажирського транспорту, станції спостереження та контролю метеорологічних даних тощо); ландшафтно-естетичної зони (ландшафтні парки, ботанічні сади, пам'ятки природи, урочища) [75]. Все це сприяє розвитку міжнародного туризму.

В Яремче знаходяться санаторії, розвинута інфраструктура розваг. Досить популярним є гірськолижний курорт Славське у Львівській області. Там є маса гірськолижних трас з різною висотою, протяжністю та рельєфом. Славське вважається найбільш відвідуваним зимовим курортом України, куди їдуть покататися на лижах зі всієї країни. Серед прихильників екстремального відпочинку зимою популярним є курорт «Драгобрат». Це найбільш високогірний курорт України [14].

На території Карпатського регіону розміщено чимало історико-археологічних, природних, культурних, релігійних та інших об'єктів, які будуть цікавими для іноземних туристів і для жителів України. Найпопулярнішими з яких є: Долина нарцисів, озеро Синевир, Мукачівський замок, водоспади Труфанець та Скакало, найдовша липова алея в Європі (на набережній м. Ужгород), Хотинська фортеця, Олеський, Золочівський, Підгорецький, Свірзький замки, об'єднані у найпопулярніший туристичний маршрут «Золота підкова Львівщини», костел Пресвятої Діви Марії (Івано-Франківська обл.) тощо. [14].

2. *Північно-Західний туристичний регіон* охоплює території Волинської та Рівненської областей. Популярністю для масового відпочинку користуються Шацькі озера (Волинська обл.), мальовничі береги Хрінницького водосховища,

Случі (території Березнівського району, прилеглі до річки, навіть дістали назву «Надслучанська Швейцарія»), озер Нобель та Біле (Рівненська обл.) [14].

На території Північно-Західного туристичного району є джерела мінеральних вод, які можна використовувати для лікування та профілактики захворювань шлунково-кишкового тракту та опорно-рухового апарату, регуляції обмінних процесів організму, виведення радіонуклідів. З донними відкладами озер пов'язані родовища лікувальних грязей: Погулянківське, Вичавки – у Рівненській та Журавицьке і Шацьке на Волині, які також можуть використовуватись у лікувальних цілях [14].

Поліська земля – місце поширення значної кількості лікарських трав, що можуть бути основою застосування фітотерапії у санаторно-курортній справі. Великі ділянки лісу, зайняті ягідниками та грибоносними площами, є привабливими для тих, хто надає перевагу відпочинку в лісі.

У рекреаційних цілях можуть використовуватись об'єкти природно-заповідного фонду, найбільш значущими серед яких є Шацький національний природний парк, Надслучанський регіональний ландшафтний парк, Поліський природний заповідник, Рівненський природний заповідник та ін.

На території Рівненської області в с. Жобрин функціонує санаторій «Червона калина», який використовує сучасні і традиційні технології оздоровлення [14].

Архітектурна спадщина Волинської області формувалась впродовж віків, чим пояснюється різноманітність стилів її архітектурних пам'яток. Найбільш насиченим архітектурними пам'ятками області є м. Луцьк. З-поміж визначних архітектурних споруд міста слід згадати Луцький замок XII – XIV ст., будівлі численних католицьких монастирів XVIII ст., колишню синагогу, Покровську та Хрестовоздвиженську церкви XVII ст., оборонну вежу князів Чарторийських XV ст., житлові будинки XVI - XIX ст. [14].

На території Рівненщини збереглися оборонні та монастирські споруди, що лічать свій час із середніх віків, архітектурні споруди культового призначення XVII - XX ст., що належать різним конфесіям, житлові будинки та споруди громадського призначення XVII - XX ст. Обласний центр має небагату

архітектурну спадщину, представлену греко-католицькою Свято-Успенською церквою, Воскресенським собором, будинком театру та колишньої гімназії [51].

На противагу Рівному, цінними архітектурно-історичними ресурсами володіють районні центри Дубно та Острог – одні з найстаріших міст України. Серед пам'яток Дубна – замок князів Острозьких XIV ст., Спасо-Преображенський собор XVII ст., Георгіївська церква XVIII ст. В Острозі зосереджені замок князів Острозьких XIV ст., Успенський костел та Богоявленську церкву XV ст., колишню синагогу XVII ст. На території цих міст створено державні історико-культурні заповідники [51].

3. *Подільський район* поєднує в собі Вінницьку, Хмельницьку і Тернопільську області. Площа району – 60,9 тис. км² або 10,1 % загальної території України [14]. Характерними особливостями району є невисокий рівень промислового розвитку, порівняно сприятлива екологічна ситуація, значний потенціал рекреаційних ресурсів, зручне геополітичне і транспортне положення.

Туристичну привабливість регіону збільшує наявність значної кількості спелеоресурсів. Тут знаходяться найдовші гіпсові печери Європи – Оптимістична та Озерна, а також безліч інших.

Річкова мережа району досить густа, представлена ріками, що входять до басейну Дністра, Прип'яті, Південного Бугу та Дніпра. Вони можуть використовуватись для організації купання та водних видів туризму, а їх мальовничі долини надають привабливості ландшафтам. Захоплення викликають водоспади на околицях сіл Рукомиш, Нирків та Русилів.

Джерела мінеральних вод знаходяться біля Летичева, Кам'янця-Подільського, Сатанова, Полонного Хмельницької області, Конопівки та Настасіва Тернопільської області, Хмільника, Житників, Козятина та Литовця Вінницької області [69]. Із рекреаційною метою можуть використовуватись об'єкти природно-заповідного фонду, найбільш значущими серед яких є природний заповідник Медобори та його філія – Кременецькі гори, національний природний парк «Подільські Товтри».

На території Подільського туристичного району зберігається значна середньовічна спадщина у вигляді замків та фортець. Архітектурна спадщина більш пізніх часів представлена культовими спорудами, палацами, адміністративними та жилими будинками XVIII-XX ст.

Волинськими Афінами колись іменувався Кременець – найбільший освітній центр колишнього Волинського намісництва. Кременець відомий своїми монастирем та храмами, руїнами замку.

Ареною боротьби православної та католицької церков за релігійні переконання місцевого населення стала Вінниця. В результаті такого змагання за вплив у місті з'явилися єзуїтський та домініканський (пізніше перероблений на православний собор), а також Преображенський та Благовіщенський монастирі, Свято-Миколаївська церква та костел капуцинів. В місті багато архітектурних споруд, що представляють XIX століття: особняків, культових, адміністративних, навчальних та господарських будівель. Серед найбільш відомих – музей-садиба знаменитого хірурга М.Пирогова та церква-мавзолей, де покоїться його забальзамоване тіло [14].

4. Центральний туристичний регіон охопив межі Кіровоградської та Черкаської областей.

На Кіровоградщині налічується 39 об'єктів природно-заповідного фонду, в тому числі пам'ятка природи Чорний ліс, Онуфріївський парк, хутір Надія, дендрологічний парк «Веселі Боковеньки», закладений у 1893 р. за зразком ландшафтних парків. Флористична колекція парку налічує майже 1000 видів дерев і чагарників, зокрема рідкісних і екзотичних (кипарисовик нутканський, тюльпанне дерево та ін. [54, с.164].

В області налічується 381 територія і об'єкт природно-заповідного фонду, в т.ч. Канівський заповідник, дендропарк Софіївка, Черкаський зоопарк, а також 6 парків, що є пам'ятками садово-паркового мистецтва (в місті Корсунь-Шевченківському, Тальному, Кам'янці, в с Козацькому, с. Синицях).

На Черкащині зосереджено 25 музеїв, серед яких 6 історико-культурних заповідників: національний заповідник «Чигирин», Шевченківський

національний заповідник у м. Каневі, історико-культурний заповідник у м. Корсунь-Шевченківському, історико-культурний заповідник «Трахтемирів», історико-культурний заповідник у м. Кам'янка, історико-культурний заповідник «Батьківщина Т. Шевченка», що репрезентують культуру краю, залучаючи туристів.

Для туристів цікавими можуть бути привабливі куточки Черкаського краю, а саме м. Умань, у якому зосереджений дендропарк «Софіївка». В основі архітектурних композицій парку – сюжети давньогрецької міфології. Детально продумана система гідроспоруд, серед яких – ряд ставків, розташованих у різних рівнях, водоспади, шлюзи, каскади, фонтани. В парку створені ландшафти з використанням природного каменю. У 1929 р. парку надано статус заповідника, який переданий у відання НАН України [54, с.111].

5. Столичний туристичний регіон поєднує в собі території Житомирської, Київської та Чернігівської областей.

На території Житомирської області виділяються дві природні зони: Полісся і Лісостеп. Річки області належать до басейну Дніпра. Найбільші з них – є Тетерів, Случ, Ірша, Ірпінь, Здвиж.

Кількість природно-заповідних територій і об'єктів області – 102, в тому числі 5 парків (пам'яток садово-паркового мистецтва), скеля «Кам'яний гриб». Сприятливий клімат, значні лісові масиви, чисельні водні об'єкти, джерела мінеральних вод (радонові – в районі Житомира і с. Денишів), запаси лікувальних грязей (поблизу сіл Зарічани і Вілька) – все це створює умови для розвитку туризму [14].

Київська область лежить в межах лісової і лісостепової області. На території області налічується 85 територій та об'єктів природно-заповідного фонду, в т.ч. дендрологічний парк Олександрія і пам'ятки садово-паркового мистецтва – Згурівський і Кагарлицький парки [54, с.170].

Серед курортів найважливіші – Біла Церква, Ворзель, Ірпінь, Конча-Заспа, Миронівка. Рекреаційно-оздоровче значення мають також курортні місцевості – Піритове, Лютіж, Клавдієво-Тарасове, Буча.

В області функціонують 16 музеїв, у т. ч. три заповідники – історико-етнографічний «Переяслав», музей-заповідник «Битва за Київ у 1943 р.» у с. Нові Петрівці, історико-культурний заповідник у м. Вишгороді.

У Чернігівській області налічується 528 територій та об'єктів природно-заповідного фонду, в т.ч. Тростянецький і Сокиринський парки [14].

У Чернігові створено історико-архітектурний заповідник, до складу якого входять 22 об'єкти. Серед пам'яток археології – Чорна могила (середина X ст.), де, згідно з легендою, поховано князя Чорного – гіпотетичного засновника міста. Один із найбільших некрополів, який включає близько 230 курганів, знаходиться на Болдіних горах – історичній місцевості на правому березі Десни. На території області розміщено багато монастирів, соборів, музеїв та багато інших об'єктів історичного та культурного значення, які можуть бути цікавими туристам.

6. Північно-Східний туристичний регіон охоплює території трьох областей – Сумської, Харківської та Полтавської.

В Сумській області діє кліматичний курорт «Баси», розташований на території великого хвойно-листяного лісового масиву, що простягнувся уздовж р. Псел. В області розміщено 8 державних музеїв і заповідників.

Область має 135 територій та об'єктів природно-заповідного фонду, серед яких – пам'ятки садово-паркового мистецтва Краснокутський, Наталіївський, Старомерчанський, Шарівський парки [54, с.176].

Харківська область має значний історико-культурний потенціал. Загальна кількість пам'яток історії, археології, містобудування і архітектури, монументального мистецтва складає 2535 одиниць. В області діє 15 державних музеїв і заповідників [14].

Полтавська область розташована в лісостеповій і степовій зонах. Основою курортних ресурсів області є джерела мінеральних вод у Миргородському, Великобагачанському, Новосанжарському, Кременчуцькому, Хорольському р-нах.

Це також і Національний Сорочинський ярмарок – один із найвідоміших ярмарків України, що має багатовікову історію і проводиться в с. Великі Сорочинці Миргородського району.

7. *Придніпровський туристичний регіон* поєднав в собі території Запорізької і Дніпропетровської областей.

Безперечну цінність для організації рекреаційної діяльності являють собою об'єкти природно-заповідного фонду, а особливо Дніпровсько-Орільський природний заповідник, парк Шевченка в Дніпропетровську, ландшафтний заказник «Північна Червона Балка», Криворізький ботанічний сад Дніпропетровської області, Національний заповідник «Хортиця».

8. *До складу Донецького туристичного району* входять Донецька та Луганська області. Площа району – 53,2 тис. км² або 8,8 % загальної території України [75, с. 108].

Об'єктами природно-заповідного фонду, що можуть бути цікавими для туристів, є Луганський природний заповідник, що складається з трьох відділень: Стрільцівський та Провальський Степ, Станично-Луганське відділення, три відділення Українського степового заповідника (Хомутівський степ, Кам'яні могили, Крейдова флора), національний природний парк «Святі гори».

Донецький туристичний регіон на сьогодні майже зруйнований, оскільки його територія потерпає від війни. Мало що з перерахованих об'єктів туристичного інтересу змогло вціліти, а для того, аби відновити туристичну діяльність в цьому регіоні знадобиться багато часу, зусиль і фінансів. Тому туристично-рекреаційний потенціал цього регіону не може використовуватись для проведення туристично-екскурсійної діяльності.

9. *Причорноморський туристичний регіон* поєднав території трьох областей України, а саме Одеської, Миколаївської та Херсонської.

Ці області представляють пляжні курорти для відпочинку туристів. Незважаючи на втрату Криму, популярні пляжні курорти на узбережжі Чорного моря – Коблеве і Затока. Затока в Одеській області має репутацію найбільш галасливого та молодіжного курорту в Україні. Повною

протилежністю Затоки, є тихий курорт Сергіївка, де знаходяться бальнеологічні санаторії. Також морські курорти є і в інших населених пунктах Одеської області – у Приморську, Лебедівці, Кароліно-Бугазі, Грибівці и навіть у промисловому місті Южне [54].

Основні ріки району – Дунай, Дністер, Південний Буг, Мертвовід, Інгул, Арбузинка – придатні для організації водного туризму та інших видів відпочинку. Водний відпочинок: яхти, каякінг, рафтинг, каноїнг, байдарки – підходить для тих, хто захоплюється річковими пригодами. Цей напрям розвивається в Одесі, Києві, на Південному Бугі (селище Мігеї), у Херсоні.

На території Причорномор'я розміщено багато лиманів, найбільшим з яких є Дніпровсько-Бузький. Проте, найбільш цінним рекреаційним ресурсом, що надає району виключної атрактивності, є Чорне море.

Об'єктами природно-заповідного фонду, що користуються постійною увагою туристів, є біосферні заповідники «Дунайський» та «Чорноморський», заповідник «Сланецький Степ», регіональні ландшафтні парки «Гранітно-степове Побужжя», «Тилігульський» [54].

Перлиною українського Причорномор'я вважається м. Одеса. Однією з перших будівель міста став палац Потоцьких – найбагатшого польського роду (нині Художній музей). У ХІХ ст. створюється архітектурна картка Одеси – ансамбль будинків і споруд Приморського бульвару. Серед будівель особливу архітектурну цінність становлять готелі «Лондонський» і «Петербурзький», палаци княгині Нарішкіної (нині палац культури моряків) і графа Воронцова. Центром архітектурного ансамблю бульвару є пам'ятник Д. де Рішельє, від якого до моря спускаються Потьомкінські сходи. Біля їх підніжжя знаходиться будівля Морського вокзалу. Біля яхт-клубу на честь заступника моряків, рибалок і мандрівників звели стильний портовий Свято-Миколаївський храм. За Приморським бульваром починаються міські квартали, на шляху до яких розміщено будівлі колишнього Англійського клубу (нині – Музей морського флоту України) і археологічного музею [57].

Не менш цікавим є найстаріше місто України – Білгород-Дністровський. Його історію ведуть з кінця VI ст. до н.е., коли виникло місто Тіра – одна з перших давньогрецьких колоній у Північному Причорномор'ї. Руїни міста (IV ст. до н.е. - IV ст. н.е.) широко представлені й детально досліджені на березі лиману біля входу в середньовічну турецьку фортецю. Білгород-Дністровський внесений ЮНЕСКО до списку десяти найдавніших міст світу, що зберегли безперервне існування [54, с. 186]. У місті збереглася пам'ятка середньовічної фортифікаційної архітектури, одна з найбільших і наймогутніших оборонних споруд XIII – XV ст. на території України – Акерманська фортеця. Місто відоме храмами великих міських громад – вірменської, молдавської, грецької, болгарської.

Серед об'єктів історично-культурного характеру Миколаївської області можна виділити кафедральний собор Різдва Пресвятої Богородиці, Миколаївську церкву, будинок астрономічної обсерваторії, німецьку євангельську лютеранську церкву.

Цікавим історичним об'єктом Миколаївської області є грецьке поселення VII ст. до н.е. (острів Березань) – одне з перших, знайдених на території Північного Причорномор'я. В історії острів відзначився також тим, що тут в 1906 р. були розстріляні керівники повстання на крейсері «Очаків». Пам'ять про цю подію увіковічено зведенням на Березані 15-метрового обеліску [54, с.179].

Херсонщина славиться своїми біосферними заповідниками – Асканія-Нова та Чорноморським. Відомо, що Асканія-Нова є першим на території України природним заповідником. Одночасно цей заповідник є одним із найбільших серед степових заповідників Європи. Область має можливості для розвитку курортної галузі і масового відпочинку в долинах Дніпра, Інгульця, на узбережжі Дніпровського лиману, Чорного і Азовського морів. Діють курорти Гола Пристань і Скадовськ, курортна місцевість Арабатська Стрілка. Санаторій «Гопри», розташований на березі цілющого Соляного озера [54, с. 186].

Регіональна розгалуженість туристичних об'єктів є перевагою української туристичної індустрії. Це дозволяє, урізноманітнити асортимент туристичних

послуг, формувати цікаві екскурсійні маршрути територією країни, залучати велику кількість туристів, збільшуючи прибутки галузі.

Популярним також є зелений, або аграрний туризм. Жителі великих міст їдуть у сільську місцевість, де можуть пожити сільським життям, ознайомитися з традиціями та культурою, народними промислами і ремеслами самотніх регіонів України.

Слід зауважити, що переважна кількість іноземних туристів ставить за мету отримання нових вражень від подорожі. Тому багатий історико-культурний потенціал є однією зі складових формування конкурентоспроможності країни на світовому туристичному ринку. Важливими туристично-екскурсійними об'єктами в країні є пам'ятки археології, історії, архітектури, мистецтва, палацово-паркові ансамблі, музеї та картинні галереї. Серед унікальних пам'яток інтерес для закордонних туристів можуть являти: пам'ятки Київської Русі; об'єкти туризму, пов'язані з історією українського козацтва; туристично-екскурсійні маршрути місцями гайдамацького руху; меморіальні ансамблі, шедеври архітектури різних стилів: бароко, модерн, неокласицизм; палацово-паркові ансамблі та пам'ятки мистецтва [75].

Загальна туристична привабливість країни формує інтерес іноземних туристів, які бажають побачити культурну та архітектурну складову країни.

Більшість замкових комплексів збереглися на території Західної України. На цю обставину вплинули не лише довговічність споруд, оскільки їх на Сході робили з дерева, а й певна різниця в умовах суспільного життя [10].

Подорож з пізнавальною метою посідає друге місце в туризмі, складовою якого є музеї, що залишаються невід'ємною частиною туристичного обслуговування і інтегруються в туристичний бізнес. Проведення фестивалів, виставок і конкурсів, поліпшення умов функціонування, підвищення ступеня збереження пам'яток національної культурної спадщини сприяють туристичній промоції областей і притоку як іноземних, так і вітчизняних туристів.

В Україні функціонує 485 таких закладів, кількість експонатів основного фонду яких становить 11,2 млн. од. Найбільший інтерес для туристів можуть

становити історичні, художні, етнографічні та природничі музеї, які репрезентують довкілля та культуру тієї місцевості чи країни, яку вони відвідують. В Україні їх нараховується 223. Наймасовішими ж є краєзнавчі музеї (155 закладів), які здебільшого мають місцеве значення. Увагу туристів приваблюють і нетрадиційні музеї, в яких зібрані унікальні колекції (музей писанкового розпису у Коломиї, музей пошти у Ніжині чи музей однієї вулиці в Києві). Найбільшу кількість музеїв мають м. Київ, Кіровоградська, Полтавська, Чернігівська та Харківська області. Найбагатші музейні фонди знаходяться у м. Київ, Львівській області [10]. Існує особлива категорія музеїв-ансамблів, які створюються на основі пам'яток архітектури, їхніх інтер'єрів і навколишньої території. Особливо цінні з них мають статус музеїв-заповідників. В Україні таких об'єктів понад 50. Статус національних мають заповідники «Софія Київська» та Києво-Печерський історико-культурний заповідник, які увійшли також до об'єктів всесвітньої спадщини, Шевченківський національний заповідник у Каневі, «Чигирин» в Черкаській області, «Чернігів стародавній», «Хортиця» у Запоріжжі, «Давній Галич» у Івано-Франківській області. Незважаючи на те, що музейна справа в Україні набула значного рівня розвитку, для неї характерна певна традиційність і навіть консервативність. У світі виникають й успішно функціонують нові типи музеїв: культурні центри, в яких культурно-просвітницька діяльність ведеться за допомогою творів мистецтва, книг, кіно, театру, аудіовізуальних програм, екскурсій та лекцій. Відвідувачі центрів можуть не лише ознайомитись з експозицією та тематичними виставками, але й книгами, фільмами, слайдами, електронними виданнями та ін. джерелами, які допомагають знайти відповіді на різноманітні питання. До нових типів музеїв належать інтерактивні дитячі музеї з бібліотеками, лабораторіями, кінотеатрами, різноманітними колекціями, у яких відвідувачі є не лише спостерігачами, але й активними дослідниками, а також екомuzeї, присвячені людині та її природному і культурному оточенню. [69].

Таким чином, із закладів розважальної інфраструктури в Україні найбільше значення для розвитку міжнародного туризму мають музеї, замки як

інституції, які зберігають, досліджують і популяризують предмети найрізноманітнішого призначення, виконуючи при цьому пізнавальну, розвиваючу та виховну функції

Театри та кінотеатри також цікаві для туристів. За даними Державної служби статистики України [21], на 2019 рік у країні діяло 113 театрів, які прийняли 6,2 млн. глядачів. У 2010 р. у Україні діяло 128 театрів.

Останнім часом відкриваються нові формати театрів, так звані «театральні простори» та «театральні лабораторії». Наприклад, в Одесі у 2017 р. розпочав роботу театральний простір «ТЕО», що пропонує відвідувачам неординарні та цікаві вистави. Першою постановкою на сцені підземного театру стала грецька трагедія «Іфігенія. Апофеоз», за мотивами легендарного Еврипіда. Місце розташування театру - підвали старого будинку в історичній частині Одеси. Основна мета театрального простору полягає в тому, щоб демонструвати нестандартні постановки; підземний театр привертає любителів культури виставками, камерними концертами, кінопоказами, лекціями.

Готелі як заклади гостинності мають важливе значення в туризмі. В Україні світові готельні бренди представлені трьома міжнародними операторами: Residor Hotel Group (готелем Radisson SAS у Києві), Global Hyatt Corporation (готель Hyatt Regency Kyiv, у Києві) і Rixos Group (готель Rixos Pyskagattya в Трускавці Львівської області). Світові готельні мережі виявляють велику зацікавленість до готельного ринку України, що розвивається, пропонуючи керування готелями та їх брендинг [46].

Одним із найкращих засобів привертання уваги та залучення туристів є проведення різноманітних культурних, фестивальних, карнавальних, гастрономічних подій та свят. Наша країна стала більш помітною на світовому ринку туристичних послуг завдяки проведенню «Євро 2012», «Євробачення 2017», «Ліги Чемпіонів 2018».

Приваблюють туристів і гастрономічні фестивалі. Українська кухня виступає суттєвим фактором стимулювання туристичних потоків. В останні роки в Україні започатковано чимало гастрономічних фестивалів: фестиваль

молодого вина «Закарпатське Божоле» (м. Ужгород), «Галицька дефіляда» (м. Тернопіль), «Біле вино» (м. Берегово, Закарпатська обл.), гастрономічний фестиваль вина та меду «Сонячний напій» (м. Ужгород, Закарпатська обл.), «Фестиваль ріплянки» (с. Колочава, Закарпатська обл.), «Гуцульська бринза» (м. Рахів, Закарпатська обл.), «Борщ'їв» (м. Борщів, Тернопільська обл.), фестиваль хліба (хутір Обирок, Чернігівська обл.), «Український кавун – солодке диво» (м. Гола Пристань, Херсонська обл.), свято Полтавської галушки (м. Полтава), свято сала (м. Полтава), свято шоколаду (м. Львів), фестиваль дерунів (м. Коростень, Житомирська обл.) [57].

Нині гастрономія стала елементом ознайомлення з культурою та стилем життя відвідуваної території. Вона являє можливість активізувати туризм, сприяє місцевому економічному розвитку, що вплине на активний розвиток гастрономічного туризму в Україні.

Отже, ринок туристичних розваг України характеризується поступовим зростанням обсягу реалізованих послуг.

Найбільш популярним містом серед туристів є Київ. В минулому році столицю відвідали понад 1 млн. 200 тис. іноземних туристів та 2 млн. внутрішніх туристів [57]. Про те, що Україна стає все популярнішою серед іноземних відвідувачів свідчить і те, що CNN, одна з найвідоміших телекомпаній світу, склала окремий рейтинг з топ-11 туристичних міст України. До них увійшли Львів, Чернівці, Умань, Київ, Переяслав-Хмельницький, Харків, Чернігів, Одеса, Ужгород та Кам'янець-Подільський.

Тому активізація участі у міжнародних туристичних заходах, бієнале, не може здійснитися без генералізації культурно-історичного потенціалу України в туристичній діяльності.

Членство України у Всесвітній туристичній організації значно підвищило імідж і авторитет нашої держави у туристичному співтоваристві, створило передумови подальшого розвитку національного туризму відповідно до тенденцій світового туристичного ринку із залученням до інформаційної мережі, прогресивних технологій, інвестиційних пропозицій, відкрило нові

можливості налагодженні взаємовигідної співпраці з країнами-членами на всіх рівнях - двосторонньому, багатосторонньому, регіональному.

Найпривабливішим туристичним об'єктом Рівненщини визначено Тунель кохання. Селфі із 3-D фотозони «Тунель кохання» стало популярним елементом міжнародної виставки. Романтичне місце розвиває інфраструктуру регіону, закохані пари зможуть одружитися в Тунелі кохання в романтичному павільйоні-пероні. Також на міжнародній виставці були представлені Корецький та Острозький інформаційні туристичні офіси з новими пропозиціями. Дубенський історико-культурний заповідник презентував нічну екскурсію, яка вважається найкращою в Європі. Оздоровчий туризм був представлений санаторієм «Червона калина» (Додаток 1).

Сьогодні навряд чи когось здивуєш із гостей, які бували у різних містах світу, інтер'єром чи новобудовою. А ось культурою, архітектурою, особливою духовною атмосферою у місті, шанобливим ставленням до його історії та людей можна не просто здивувати, але й зачарувати у своє місто людей, які вміють оцінити та ще і ще раз сюди повернутися.

На території Рівненської області велика кількість історичних пам'яток, святинь, скарбів природи, нових витворів мистецтва.

Серед природних скарбів Рівненщини ми виділили:

1. Регіональний ландшафтний парк «Надслучанський».
2. Геологічний заказник «Базальтові Стовпи».
3. «Тунель Кохання».
4. Суський ботанічний заказник.
5. Музей лісу.
6. Санаторій «Червона калина».
7. Біле озеро.

Святині Рівненщини представлені наступними об'єктами:

1. Свято-Троїцький Дерманський жіночий монастир.
2. Корецький Свято-Троїцький жіночий монастир.
3. Свято-Миколаївський Городоцький жіночий монастир.

4. Святе джерело Миколая Чудотворця.
5. Джерело (Купальня) Святої Праведної Анни.

Рівненщина багата на історичні пам'ятки:

1. Національний університет «Острозька академія».
2. Острозька друкарня.
3. Острозький замок.
4. Замок князів Острозьких-Любомирських (Дубенський замок).
5. Палац Стецьких у Великих Межирічах.
6. Тараканівський форт.
7. Палац Ходкевичів.
8. Губківський замок.
9. Корецький Замок [51].

Розробимо туристичний маршрут, який включатиме подорож такими територіями: Рівне – Дубно – Тараканів – Дермань – Острог.

Схема руху туристичного маршруту «Рівненщина туристична» представлена у Додатку 2.

Туристичний маршрут розпочинається з м. Рівне. В м. Дубно основні об'єкти огляду - *Дубенський замок XV-XVIII ст., Луцька брама XVI ст., Синагога XVI ст.*

Тараканівський форт - пам'ятка фортифікації кінця XIX ст., що поблизу с. Тараканів, був збудований на випадок війни. Тоді Рівненщина була прикордонною зоною Російської імперії. Та за іронією долі російські війська форт так і не використали. Вже в 1900 р. його перетворили на склад, а згодом - на в'язницю.

Перлиною с. Дермань є *Дерманський Свято-Троїцький монастир* (1499 р.) - один з осередків слов'янської культури на Волині. Головною його святинею є чудотворна Казанська ікона Божої Матері. Варто відвідати *народний літературно-меморіальний музей Уласа Самчука* - видатного українського письменника.

Далі по маршруту – Острог, древнє місто, де в XVI - XVII ст. діяла перша вища школа в східній Європі – слов'яно-греко-латинська академія, Іван Федоров вперше в світі надрукував повне видання біблійних книг старого і нового заповіту церковнослов'янською мовою. До архітектурних пам'яток міста належать: *»Вежа*

мурована» XIV ст., Богоявленська церква XV ст., «Башта Нова» XVI ст., Успенський костел XVI ст., Синагога XVI ст., Луцька надбрамна башта XV ст. Варто відвідати історичний музей, музей книги та друкарства з нумізматичним відділом та музей історії Національного університету «Острозька академія», відродженого в 1996 р. [51].

Таким чином, впровадження нового туристичного маршруту буде суттєвим фактором на туристичному ринку України.

Отже, Україна має зручне географічне розташування, сприятливий клімат, різноманітний рельєф, унікальне поєднання природно-рекреаційних ресурсів, культурно-історичну спадщину, розгалужену санаторно-курортну базу, що сприяє розвитку міжнародного туризму. На території нашої країни розміщено багато лікувально-оздоровчих, культурних, історичних, архітектурних, пізнавальних ресурсів, розвивається спелеотуризм, курортна справа. Адже вдале поєднання і доповнення цих складових посилює ефективність та підвищує їх культурну цінність до рівня міжнародного значення. Неможливо говорити про розвиток міжнародного туризму поза культурним змістом. Це унікальна історична спадщина: музеї, замки, палаци, монастирі, це якісний культурний продукт у вигляді сучасних фестивалів, виставкових заходів, проектів.

Висновки до розділу 1

До питань вивчення міжнародного туризму як культурного феномену долучались як вітчизняні так і зарубіжні дослідники. З економічної точки зору туризм визначається як сфера послуг. Соціокультурне трактування туризму вбачається як вид активного відпочинку з пізнавальною метою та культурно-розважальними цілями.

За напрямом поїздок міжнародний туризм поділяється на в'їзний і виїзний. За метою поїздок розрізняють такі його види: відпочинково-розважальний, культурно-пізнавальний, лікувально-оздоровчий, подієвий і спортивний, екологічний, пригодницький, екстремальний, діловий. Традиційні види

туризму, такі як культурно-пізнавальний, пляжний, поєднуються з іншими видами, такими як лікувально-оздоровчий, гастрономічний чи екстремальний.

Туризм – це сукупність, система, структура, яка містить у собі наступні ознаки: туристичні подорожі, відпочинок, туристський продукт, індустрію туризму, туристську інфраструктуру.

Значну увагу науковці приділяли культурологічній суті міжнародного туризму. Необхідність культурного обміну, пізнання культурних цінностей інших народів, є чинником міжнародного туризму. Міжнародний туризм, будучи засобом підвищення рівня загальної культури шляхом ознайомлення з побутом, традиціями, стилем життя інших народів, культурною спадщиною людства, сприяє збагаченню міжкультурної комунікації між народами. Тому, і культура, і туризм є ресурсами розвитку в їх діалектичному відношенні.

Наша країна має всі передумови для інтенсивного розвитку міжнародного туризму: особливості географічного положення та рельєфу, сприятливий клімат, цінність природного, історично-культурного та туристично-рекреаційного потенціалів. Україна має величезний культурно-історичний потенціал, зосереджений в регіонах.

Умови, якими володіють регіони, є сприятливими для рекреаційного відпочинку туристів. Розвинена інфраструктура курортів, сприятливі кліматичні умови, прокладання гірсько-лижних трас, водний відпочинок, чудові ландшафти, культурні надбання, музеї, замки, забезпечують можливості для розвитку міжнародного туризму. .

Розважальний сектор української туристичної індустрії є практично несформованим. В Україні не поширено практику створення та функціонування таких інноваційних типів розважальних закладів, як тематичні парки, що значною мірою сприяють зміцненню туристичного потенціалу країни. Найбільш поширеним типом культурно-дозвіллевих закладів, які користуються туристичним попитом в Україні, є музеї. Незважаючи на потужний ресурсний потенціал українських музеїв, вони мають низький рівень конкурентоспроможності на ринку музейних послуг через значну

консервативність і традиційність організації обслуговування туристів, матеріально-технічна база проведення виставкової діяльності теж потребує значного удосконалення.

РОЗДІЛ 2. ТУРИСТИЧНА СФЕРА ТУРЕЧЧИНИ (НА ПРИКЛАДІ СЕРЕДЗЕМНОМОРСЬКОГО УЗБЕРЕЖЖЯ АНТАЛІЇ)

2.1. Культурний потенціал туристичної мережі Анталії

Перед тим, як розглянути культурний потенціал цієї країни, надамо їй загальну характеристику.

Турецька Республіка має сприятливе економіко-географічне розташування для розвитку туристичної сфери, зокрема обмивається Середземним, Егейським, Чорним і Мармуровим морями. Межує з Грецією, Болгарією, Грузією, Вірменією, Азербайджаном, Іраном, Іраком і Сирією [78].

Для туристів її узбережжя є одним із найпопулярніших місць відпочинку. Наявність унікальних історичних пам'яток на території Туреччини, середземноморські пляжі, гірський рельєф, сприятливий клімат – відкриває перспективи для туристичного бізнесу. Для українців Турецьке узбережжя є одним із найпопулярніших місць відпочинку. Розвинена туристична інфраструктура, великий вибір готелів для туристів із різним рівнем достатку, якість і комфорт роблять відпочинок у Туреччині оптимальним.

Туристична галузь Туреччини в особі її численних представників співпрацює з Міністерством культури та туризму, Асоціацією турецьких туристичних агентств, що є найважливішим контролюючим органом після Міністерства. [79].

Уряд Туреччини має Стратегію розвитку туризму в країні до 2023 р., спрямовану на посилення співробітництва між державним і приватним секторами у сфері туризму, підвищення впізнаваності, значимості, рентабельності туристичних курортів країни, що передбачає створення світового бренду «Туреччина – курорт» [70].

За даними турецького інституту статистики (Turk Stat) кількість міжнародних прибуттів зросла майже у 25 разів, а її доходи від міжнародного туризму за ці роки зросли у 70 разів (майже 30 млрд. дол. США) [70].

Уряд стимулює туристичний бізнес, пропонуючи певні квоти турпродукту за нижчими цінам з метою задоволення потреби у відпочинку для соціальних груп із незначним рівнем доходу. Сюди можна віднести й учнівську молодь. Діють спеціальні програми для шкільної і студентської молоді, самотніх людей середнього віку, які складають до 20% населення країни [71]. Туреччина розглядає авіап перевезення як основний транспортний елемент в міжнародному туризмі. Поряд з авіап перевезеннями найважливішою метою є розвиток швидкісного залізничного транспорту, який дозволить об'єднати великі туристичні зони всередині країни завдяки чітко організованому графіку місцевих перевезень, що дозволить швидко дістатися до всіх туристичних атракцій країни. Це, зокрема, проект «Мармарай», що з'єднає азійську і європейську частини Стамбулу завдяки підводному залізничного тунелю, прокладеному під Босфором. Статус найпривабливішого туристичного центру підтверджено Незалежною організацією спеціалістів і споживачів (European Consumers Choice), розташованою в Брюсселі. До речі, за рейтингом кращих туристичних напрямів 2013 р. І місце віддано Стамбулу [71].

Основними центрами розвитку міжнародного туризму є Анкара, Стамбул, Ізмір і Анталія. Кожен рік одне з міст на конкурентній основі отримує статус «Місто культурного туризму» [71].

В туристичному бізнесі Туреччини відбувається потужна диверсифікація. Стратегія полягає у формуванні цілорічного сезону шляхом диверсифікації туристичних продуктів, ув'язаних з існуючою базою розміщення. У «Стратегії – 2023» визначено зони розвитку туризму. Головне завдання цієї частини планування полягає в тому, щоб використовуючи культурний і природний потенціал окремих територій, що включають місто або декілька міст та їхні околиці, зробити туризм головним економічним чинником розвитку. У рамках стратегії запропоновано зосередити зусилля для розвитку таких туристичних зон. У кожній із цих зон (зона розвитку культурного туризму Кападокія, зона історико-пізнавального туризму Урарту тощо) планується максимально урізноманітнити пропозиції туристичного продукту, заснованих на історичному

і природному потенціалі, традиціях народного ремісництва, популярних мотивах подорожей і сформувати відповідний туристичний кластер. Наприклад, PHRYG Cultural and Thermal Tourism Development Zone – Фригійська зона розвитку культурного та термального туризму включає міста Ескізефір, Афіон, Кутахія та Усак та їх околиці. На цій території розвідано майже 20 натуральних геотермічних джерел – тому названі міста планується перетворити на термальні курорти з відповідною кількістю центрів бальнеотерапії. «Стратегія – 2023» передбачає й створення «туристичних коридорів» - спеціальних маршрутів за певною проблематикою, метою яких є стимулювання розвитку історичних, природних та інших визначних пам'яток у межах цих маршрутів. Передбачено розвивати тематичні туристичні коридори («оливковий коридор», «зимовий коридор», «коридор Шовкового шляху» та ін.). Наприклад, «оливковий коридор» пролягає від м. Бурса територіями цієї традиційної сільськогосподарської культури. Крім виробництва кращого натурального оливкового масла, різних продуктів на основі оливок, «коридор» включає об'єкти винного туризму і спеціалізується на екологічно чистій кухні «Стратегія – 2023» визначає базове бачення місця Туреччини у світовому туризмі наступним чином: «Беручи за основу принципи сталого туристичного розвитку, індустрія туризму і подорожей посяде провідні позиції у створенні робочих місць і регіонального розвитку країни. Країна стане провідним світовим брендом в туризмі і входить в п'ятірку країн, приймаючих найбільшу кількість туристів і отримуючих найбільші доходи від туризму» [70].

Середземноморський регіон приваблює природно-кліматичними, культурно-історичними і національно-етнографічними ресурсами, створюючи передумови для розвитку туризму. Найбільшого розвитку в Середземноморському регіоні набули такі види туризму як: пляжний, культурно-пізнавальний, лікувально-оздоровчий, дитячого відпочинку, розважальний, паломницький, гірський, шопінговий, екстремальний.

У цьому зв'язку, зважаючи на інтелектуальну складову, мають значення пам'ятки історії, архітектури, релігійно-культові та культурні об'єкти,

особливості території, туристична інфраструктура, мережа автошляхів, готелі, сучасні транспортні засоби, заклади торгівлі, харчування, розваг.

Туристичні заклади комфортні, з високим рівнем сервісу. Обслуговуючий персонал володіє англійською, німецькою, іншими мовами. За останні роки побудовано чимало готелів, зокрема й класом «люкс». Тут чимало готелів відомих світових мереж: Rixos, Hilton, Crystal Hotels, Sentido Hotels, Maxx Royal та ін., що пропонують систему «все включено». Особливого шарму додає вишукана турецька кухня та східні солодоші.

Важливим туристичним центром регіону є Анталія, з міжнародного аеропорту якої починається переважна частина туристичних транспортних потоків. Вона знаходиться на узбережжі Середземного моря і є столицею популярного курортного регіону Турецька Рив'єра. Анталія - барвисте місто, що славиться бірюзовим морем і золотистими піщаними пляжами, складною римською архітектурою, доісторичними руїнами. У лабіринті старого міста чимало атмосферних місць, а в околицях розташовано безліч античних пам'яток. Анталія - ідеальне місце для тих, хто любить пляжний відпочинок і давнину [35].

Її околиці славляться розкішними готелями і найчистішими пляжами (Додаток 2) – за оцінками ЮНЕСКО район визнаний одним із самих екологічно чистих місць на планеті [63]. Купатися тут можна з березня до кінця листопада.

Наведемо коротку історичну довідку. Атталія (нинішня Анталія) заснована Атталом II із Пергама в II ст. до н.е., і з тих пір усі народи, що селилися в його районі, робили свій внесок у вигляд цього унікального місця. Історичний центр старого міста - Калейчі («всередині фортеці»), розташований навколо древньої римської гавані, обнесеною стіною, що у IX-X ст. була укріплена візантійцями для захисту від арабського вторгнення [14]. Старе місто Анталії являє лабіринт із вузьких вуличок із прекрасно відреставрованими османськими особняками з червоними черепичними дахами і поєднанням римської та османської архітектури.

Один із символів міста – Ворота Адріана (Додаток 2), споруджені на честь відвідування міста римським імператором Адріаном у 130 р. до н. е. [14].

Ворота є чудовим прикладом римської архітектури: значні мармурові арки, прикрашені різьбленням і оточені вежами; вони ведуть у два міста, оскільки Анталія складається зі «старого міста» з дерев'яними будиночками і мальовничими куточками, де сам час зупинив свій біг, і вируючого «нового міста» з сучасними будинками і тінистими пальмовими бульварами.

Недалеко від площі знаходиться мінарет Йівлі (Додаток 2), що є однією з визначних пам'яток Анталії. Мечеть і мінарет побудовані в XIII ст. сельджуками. Поруч знаходиться Стара ринкова будівля і зруйновані ворота. Однією з найцікавіших пам'яток старого м. Анталії є зруйнована мечеть Кесик Мінаре (Додаток 3). У II ст. н. е. тут побудований римський храм, який у період Візантії перебудований в християнську церкву. [42].

Хидирлик – потужна 14-метрова вежа на краю старих міських стін із мальовничим видом на пристань і гавань (Додаток 3), побудована в II ст. до н. е. римлянами. [42].

Одним із найчарівніших місць Анталії є пристань в Калеічі (Додаток 3), оточена міськими стінами, побудованими за часів Римської імперії. У давнину тут розташовувався порт.

Археологічний музей Анталії - один із кращих музеїв Туреччини, присвячений історії регіону (Додаток 3) демонструє чудові колекції стародавніх артефактів від бронзової доби до епохи римлян і Візантії, знайдені під час розкопок. Одними з найцікавіших експонатів музею є стародавні скульптури Перге і мозаїки Селевкії [42]. В околицях Анталії можна відвідати кілька цікавих стародавніх міст із вражаючими античними руїнами.

Місто відоме своїми водопадами. Верхні водоспади Дюдєн знаходяться в 14 км на північний схід від центру (Додаток 3) й унікальні тим, що люди можуть гуляти позаду водних каскадів. А у 18 км від Анталії знаходяться Водопад Куршунлу і озеро Нілуфер, які втілили всю чарівність дикої природи.

Але символом Анталії вважається 38-метровий мінарет Йівлі, побудований у XIII ст. [42].

Анталія є курортною зоною Середземноморського регіону, який вабить туристів кліматом, морським теплом, красою природи, унікальними рекреаційними ресурсами, пам'ятками історії, культури, археології, етнографії.

На виїзді з Анталії в Кемер розташований водяний парк «Акваленд» – найстарший з водних парків Анталії, розрахований на 1500 осіб і побудований за світовими стандартами площею 40 тис. кв. м. [42]. Тут створений унікальний комплекс басейнів і озер різної глибини, з островами і без, витончені містки, солярії, десятки водних гірок і «труб» та інші види водяних розваг. Новий парк «Атлантис» розташований у горах і побудований за американським проектом з більш складною системою водних гірок і «труб». Безліч басейнів доповнюється одним великим зі штучними високими хвилями.

Аеропорт Анталії є одним з лідерів в Туреччині за пасажиропотоком. Він обслуговує безліч чартерних рейсів з найбільших міст Європи, підтримуються регулярно повітряне сполучення зі Стамбулом і Анкарою.

Їжа в Анталії досить недорога і якісна. Чимало відмінних ресторанів із рибою і морепродуктами. З традиційних страв популярні різні види кебар, köfte, борошняні вироби та солодощі, бутерброд із рибою (балік-екмек).

Отже, культурний потенціал туристичної мережі Анталії становлять: пам'ятки історії, архітектури, релігійно-культові та культурні об'єкти, етнографічні особливості території, автентичність традицій, які займають важливе місце у розвитку туризму в регіоні. В ефективному використанні культурних ресурсів велику роль відіграють високоякісні готелі, музеї, сучасні транспортні засоби, заклади торгівлі, харчування, розваг. Культурно-історичні пам'ятки Анталії дозволяють вивчати історію країни, місцеві особливості. Фортеці, вежі, мечеті, мінарети, інші культурні локації гармонійно межують із сучасними європейськими трендами, клубами, розвагами.

2.2. Індустрія дозвілля та розваг Анталії як складова міжнародного туризму

Сфера гостинності представлена численними готелями. Найголовніша перевага Анталії полягає в системі відпочинку «все включено». Такий режим є ідеальним для сімейного відпочинку, даючи можливість повністю віддатися морю, сонцю і засмазі.

Серед кращих готелів Анталії категорії «п'ять зірок» виділяються «Wow Kremlin Palace», «Club Hotel Sera», «Venezia Palace Deluxe Resort Hotel», «Sea Life», «Titanic Beach & Resort», «Falez», «Club Sera», «Sherwood Breezes Resort & Beach» та інші [35].

Під час відпочинку та дозвілля в готелях організовується анімаційна діяльність. Служба анімації створює гостинну, комфортну атмосферу в готелі; задовольняє потреби туристів у фізичному і духовному розвитку, емоційному збагаченні через приємні переживання [6]. Адже головною метою туристичного дозвілля є удосконалення якості обслуговування людини у вільний час; залучення її до різноманітних дозвіллевих заходів у туристичних комплексах - готелях, санаторіях, пансіонатах, туристичних базах і таборах, туристичних клубах, а також організація ефективного відпочинку, сприяння оптимістичному настрою, відновлення духовних та фізичних сил людини [55, с.127].

Спеціальні програми в готелях Анталії мають комплексний характер, що охоплюють усі види і форми анімації, сприяють створенню умов для гарного спілкування, приємних особистих і спільних розваг. Розваги організовують досвідчені менеджери-аніматори готелю. Для того, щоб задовольнити потреби гостей різних національностей, статі, віку, статків і можливостей (фізичних, інтелектуальних), програми анімації змінюються протягом сезону за змістом, інтенсивністю, часом проведення.

Формою для відпочинку туристів є спортивно-оздоровчі заходи. Програма анімації включає спеціально підібраний комплекс вправ, спрямований на стимулювання організму з ранку: глибоке дихання, пробудження, легке

навантаження повільними рухами, розтяжка. Йога, пілатес, бодіфлекс (на вибір) доповнюють програму [6].

Для бажаючих наявна танцювальна аеробіка, в основі якої лежать різні танцювальні напрями: латина, хіп-хоп. У степ-аеробіці – всі кроки й стрибки виконують із використанням степ-платформи (для підвищення навантаження і ефективності кардіотренування).

Для дітей організуються спортивні конкурси: рухливі ігри у басейні; квести; конкурси на кращого плавця; на кращого бігуна; на кращий стрибок у басейн; на кращого танцівника; ігри на реакцію, увагу.

Акцент в анімації робиться на «місцевий колорит» (традиційну культуру регіону). Популярним є курс східних танців, костюмовані вечірні шоу-програми.

Формою відпочинку у готелях Анталії є культурно-розважальні програми, які включають живу музику; караоке; шоу-програми; конкурси, змагання; вікторини; лотереї з цінними призами та ін. Увечері анімаційна команда бере участь у проведенні тематичних вечорів або концертів, щораз організуючи нові постановки, клоунади, танці. І вже зовсім пізно, коли діти з батьками розходяться по номерах, вони виходять працювати на дискотеку і під ритмічну музику з гарним настроєм, посмішкою на обличчі розігривають публіку.

Робота підприємства індустрії гостинності Анталії – це безперервне виробництво: готелі працюють 24 години на добу, 365 днів на рік [35]. Успішна організація роботи анімаційної служби можлива за наявності достатньої матеріально-технічної бази. Проведення шоу-програм, організація ігор та інших розваг вимагає наявності відповідних устаткування й реквізиту.

Курорти Анталії, які працюють лише в теплу пору року, орієнтують анімаційну діяльність просто неба, формуючи порівняно недорогу інфраструктуру дозвілля

Отже, професійна команда аніматорів маючи у своєму розпорядженні гарну технічно-матеріальну базу, здатна залучити туриста до певного заходу,

зняти з нього напругу, відвернути від щоденних турбот, створити умови для різнобічних розваг.

Окрім анімаційних служб, гостям надаються різноманітні послуги й розваги: Спа-салони, лазні (хамам), аквапарки, дискотеки, казино, боулінг-клуби, ресторани, бари, торгові центри, базари, шоу-програми.

Туристи за особистим бажанням вибирають для себе способи відпочинку та розваг. Найголовніша розвага Анталії – це, звичайно ж, пляжі. Адже заради відпочинку біля моря в місто з'їжджаються тисячі туристів щомісячно цілий рік. Та й правильно роблять, бо пляжі в Анталії – шикарні. Найвідоміші з них: Лара, Адалар, Коньяалти, Мермерлі, Топчам (Додаток 4).

Підводне плавання, плавання з аквалангом є популярним на узбережжі Анталії. У безпосередній близькості від берега тут багато трапляються останки затонулих кораблів, морські зірки, скати і морські коники.

Морська подорож на яхті або катері - найкращий, а іноді і найдешевший спосіб побачити багато античних міст узбережжя Туреччини. Одноденні прогулянки на яхті дають можливість насолодитись прекрасними краєвидами. Туристів очікує заплив у неймовірні бухти на купання у відкритому морі.

Найпопулярніші екскурсійні напрямки туристів – джип-сафарі. На маневрених і швидкохідних джипах туристи здійснюють подорож в гори, долаючи на шляху безліч перешкод, таких як круті підйоми, спуски й гірські річки.

Активно розвивається спортивний туризм. Зокрема, є безліч полів для гольфу, футболу та тенісних кортів. Анатолійське узбережжя має гарну тренувальну базу для футбольних команд, де щорічно з листопада до березня проводять футбольні збори професійних футбольних клубів Білорусії, Росії, України, країн Прибалтики, Австрії, Нідерландів і Німеччини [35].

Анталія цікава для мисливців. Оточуючі її гори Бей і Тавр багаті пернатою та іншою дичиною. Мандрівники з усього світу приїжджають до Анталії, щоб полювати на кам'яного козла (ябандаг кечісі), в достатку що мешкає в горах. Із пернатих зустрічаються перепели, горлиці, дикі качки та вальдшнепи.

Ловля форелі - найбільш популярне проведення часу на берегах річок Манавгат, Акчай, Керуючий і Кепрю, які протікають по території вілайета Анталія.

Для туристів цікавою є турецька лазня. У лазні працюють професійні масажисти, які вміло зроблять відмінний масаж, використовуючи густу і повітряну піну і ароматизовані креми. Для любителів сухої пари є класична сауна, басейн і джакузі.

Гірські сходження, піші походи та огляд печер ваблять туристів. Для активного відпочинку в Анталії розроблені спеціальні маршрути. Печери Бельдібі і Караін - одні з найбільших на території Туреччини.

Протягом березня і квітня можна в один і той же день покататися на лижах на гірському курорті Сакликент («Загублене місто») і скупатися в Середземному морі. Гірськолижний курорт, який відкритий під час зимового сезону, розташований у горах Бей, всього в 50 км від Анталії [42].

В Анталії проходять свята й фестивалі, які відзначаються місцевим колоритом і не мають аналогів у світі. Це залучає в країну чимало аматорів оригінальних видовищ і екзотичних розваг. Наприклад, частиною культури й народних звичаїв Туреччини є верблюжі бої, які проводять щорічно із січня до березня на узбережжі Середземного, Мармурового та Егейського морів.

Якщо в Америці є Діснейленд, в Іспанії Порт Авентура, то у курортній Анталії популярності набирає новозбудований парк розваг «Земля Легенд». Це перший у світі 5-зірковий готель для дітей. Тут вивергаються рукотворні вулкани, здіймаючи двометрові морські хвилі. Тут плавають в обнімку з дельфінами і гуляють у скафандрі морським дном, годуючи з долоні тропічних рибок. Це «Земля Легенд» – новий турецький парк розваг і новий погляд на те, якою має бути Країна Фантазія (Додаток 4). Фантастичне шоу з казковими героями відбувається щовечора.

Для повноцінного знайомства з історією Анталії туристи відвідують місцевий Археологічний музей (Додаток 4). Розташований у самому центрі міста, він складається із чотирнадцяти залів, тринадцять із яких присвячені

різним періодам чи культурним явищам. Останній зал створений спеціально для дітей, де вони можуть навіть перевірити окремі експонати на міцність.

Свої послуги пропонує музей Міні-сіті (Додаток 4). Це зменшена копія усіх пам'яток Туреччини, які зібрані на території одного парку мініатюр. Маршрут спланований так, щоби роздивитися всю експозицію. Для зручності біля кожного експонату – інформаційний стенд.

Популярні різноманітні екскурсії: Перге-Аспендос-Сиде, Демре-Кекова, місто Конья, розташоване у п'яти годинах їзди від берега. Така мандрівка вразить шанувальників історії та культури.

Отже, маючи таку індустрію дозвілля та розваг, ресурсний та культурний потенціал, Середземноморський регіон Анталія посідає провідне місце в туристичній сфері Туреччини. Туристичні фірми розробляють спеціальні програми відпочинку, екскурсії. Відпочинок в Анталії - це тепле і чисте море, чудові пляжі, якісні готелі, де «все включено», а також великий вибір розваг зокрема: рекреаційно-оздоровчих (розваги з аніматорами, ігрові конкурси, спортивні змагання, танцювальні вечори, розважальні програми та вечірні шоу), спортивних (мандрівки, змагання, велоспорт, плавання, екскурсії, подорожі), культурно-мистецьких (виставки, концерти, вернісажі, фольклорні акції, художні програми, відвідування музеїв, виставок, галерей), просвітні (зайняття за інтересами, інтелектуальні ігри, конкурси, фестивалі).

2.3. Перспективи міжнародного співробітництва між Україною і Туреччиною

Туризм, ставши невід'ємною частиною культури, відкриває можливості для ефективних міжкультурних контактів, в результаті яких досягається порозуміння між людьми. Необхідність культурного обміну, пізнання культурних цінностей інших народів, становить одну з головних чинників міжнародного туризму, є важливим засобом формування міжнародного співробітництва.

Наявність унікальних історичних пам'ятників на території Туреччини, виняткової краси середземноморські пляжі, гірський рельєф, сприятливий

клімат – усе це відкриває широкі перспективи для туристичного бізнесу. Для українців Турецьке узбережжя є одним із найпопулярніших місць відпочинку. Розвинена туристична інфраструктура, великий вибір готелів для туристів з різним рівнем достатку, висока якість і комфорт роблять відпочинок у Туреччині оптимальним.

Україна, будучи державою-сусідом Туреччини, є однією з країн Європи, яка має вигідне географічне розташування та володіє низкою історичних, природних та етнічних ресурсів для формування різноманітних туристичних маршрутів, проте туризм потребує інтенсивного розвитку та інвестицій.

У зв'язку з декларуванням у Законі України «Про туризм» [1] пріоритетності туризму як одного з напрямів розвитку культури, досвід Туреччини у розвитку туристичної інфраструктури є корисним для України. Саме тому вона та її південний сусід налагоджують міжнародну співпрацю як у сфері туризму, так і в інших сферах культурного життя.

У Києві відкрито Центр турецької культури та мови, що засвідчило присутність позитивних тенденцій у зміцненні і розвитку міжкультурних взаємовідносин між Україною й Туреччиною.

У турецьких туристів окремий інтерес викликають місця, пов'язані зі спільною українсько-османською історією, або «османський пояс» - від Одеси до Білгород-дністровського, далі - Камінець-Подільський, Хотин, Тернопільщина, Львівщина. Також турецький турист активно цікавиться нашою культурою, популярним є відвідання наших театрів, класичних та сучасних музичних концертів. Все це дає синергію розвитку та затребуваність суспільства.

На території нашої держави загалом нараховується близько 130 тисяч пам'яток культурної спадщини, найбільш визначні їх комплекси об'єднані в 63 історико-культурні заповідники, 18 яких з них національного значення: Київський Софіївський собор, Києво-Печерська лавра, ансамбль історичного Києва, Резиденція Митрополитів Буковини - все це включено у список об'єктів світової спадщини ЮНЕСКО [63].

Численні міжнародні фестивали та конкурси, мистецькі заходи, які проводяться в Україні мають значний потенціал залучення іноземних туристів. Українська культура користується попитом у світі і Європі. Підвищення інтересу до України стало підписання угоди між урядом України і Європейською комісією, програми про участь країни у програмі «Креативна Європа», одній з найбільших програм ЄС у сфері культури і креативних індустрій [37].

Більшість туристичних маршрутів в Україні містять той чи інший заповідний об'єкт. Наприклад – найвища гора України Говерла, долина нарцисів і Шацькі озера, озеро Синевір у Карпатах, Дністровський каньйон і унікальні печери на Поділлі, Святі гори, «Асканія-Нова», «Бузький Гард» у степовій частині України. Об'єкти природно-заповідного фонду є перлинами України, завдяки яким і створюється туристичні продукти. Це ті місця, які хочуть відвідати не лише українці, але і гості. В Україні функціонують туристично-рекреаційні кластери: «Оберіг», «Кам'янець-Подільський», «Кам'янецький дивокрай», «Подільська гільдія ремісників» у Хмельницькій області; «Дністровський каньйон», «Мальовнича Бережанщина», що на Тернопільщині; «Південне туристичне кільце» (складається з 12 міст Одеської, Миколаївської, Херсонської областей); «Гоголівські місця Полтавщини», кластери сільського зеленого туризму Закарпатської, Одеської, Херсонської та інших областей. Ці кластерні утворення доводять ефективність державно-приватного партнерства заради досягнення мети – сталого розвитку міжнародного туризму в Україні, якісного надання туристичних послуг [72].

Стимулом для розвитку міжнародного туризму є унікальна історична спадщина: музеї, замки, палаци, монастирі, сучасні фестивали, бієнале, кураторські проекти, концерти. До прикладу, у 2019 р. у турецькій Анталії відбувся фестиваль Kaleiçi (“Старе місто”), на якому було представлено півсотні міст з більше двох десятків країн світу [76]. Україну представляють мерії Львова, Хмельницького, Дніпра, Болграда, Тернополя, Луцька, Миколаєва. Програма фестивалю - це концерти, різні мистецькі та культурні

заходи, виставки, вуличні перфоманси, вистави (Додаток 5) Фестиваль проведений у старому місті Анталії, історія якого сягає сивої давнини, і мета - зберегти атмосферу, відчуття зв'язку із давниною.

Україна і Туреччина співпрацюють у туристичній сфері як на рівні двосторонніх контактів, так і в міжнародних організаціях, зокрема, Організації чорноморського економічного співробітництва, Всесвітньої туристичної організації тощо. Важливим напрямом співробітництва між обома країнами в галузі туризму є постійний обмін інформацією щодо туристичних можливостей України і Турецької Республіки, участь у туристичних виставках, ярмарках, салонах і біржах, що проводяться на їх територіях, спільні інвестиційні проекти тощо. Активізується співпраця із започаткування освітніх проектів у сфері туризму та курортів, організації стажування студентів відповідного профілю у готелях Туреччини.

Важливим для України є досвід турецької сторони у питанні розробки національних брендів та обмін досвідом у використанні інформаційних технологій в сфері туризму.

Турецька Республіка є одним із найважливіших партнерів України в туризмі. Наша держава є для Туреччини одним із перспективних туристичних ринків, про що свідчить динаміка співробітництва між Україною та Туреччиною у туристичній галузі. Зокрема, Україна у 2018 р. посіла 7 місце у топ-10 серед країн за кількістю туристів до Туреччини - 1 млн. 387 тис. У 2019 р. відбулося зростання ще на 20%. Турецький туристичний потік в Україну за 2018 р. склав майже 279 тис. і продовжує зростати. Туреччина входить до десятки країн, громадяни яких найчастіше відвідують Україну (9 місце) [72].

Збільшенню кількості туристів сприяла підписана в березні 2017 р. двостороння угода про взаємні поїздки громадян за ID-картками, відповідно до якої громадяни України та Туреччини, які користуються паспортами у формі картки (ID), можуть перебувати без віз на території Туреччини та України відповідно терміном до 90 днів протягом 180 днів.

Щотижня між Україною і Туреччиною здійснюється понад 180 рейсів. У червні 2019 року започатковано регулярне сполучення між Києвом та Ізміром. Планується започаткування регулярних авіарейсів із Бурсою, Даламаном та Бодрумом, розглядається можливість морського поромного сполучення Самсун-Одеса та Трабзон-Одеса [71].

За ініціативою Міністерства культури України у 2017 році Україна стала спостерігачем Розширеної часткової угоди про культурні маршрути Ради Європи «Культурні маршрути», а в 2018 р. вже ініційовано внутрішню процедуру приєднання України до Угоди. Мета програми – продемонструвати внесок різних країн і культур Європи в її спільну культурну спадщину. Завдяки «Культурним маршрутам» Ради Європи Україна зможе популяризувати об'єкти культурної спадщини, залучати туристів, сприятиме проведенню фестивалів та зростанню відвідуваності українських закладів культури. Ця програма є прикладом спроможності всесвітньої культурної спадщини, може діяти як джерело економічного розвитку громад та регіонів. У рамках програми «Культурні маршрути» пропонується модель культурного і туристичного менеджменту, передбачено проведення зустрічей, тренінгів, семінарів та форумів для сприяння обміну й впровадженню спільних інноваційних стратегій підтримки культурного і економічного розвитку, сталого туризму.

На ринку України працює десятки туристичних операторів, що належать до міжнародних структур. Зокрема Coral Travel, що є складовою ОТІ холдингу, працює на ринку країни з 1998 р., реалізує тури до 28 країн світу. Перелік представництв міжнародних туристичних компаній не обмежується вищезазначеними холдингами, однак міжнародні компанії зорієнтовані на розвитку виїзного туризму, кількість їх продуктів Україною є незначною [72].

Разом із тим функціонування такого типу компаній на національному ринку впливає на розвиток вітчизняних людських ресурсів. Професійна зайнятість у міжнародних холдингах сприяє розширенню знань про культурні надбання та підходи до організації діяльності й практику її здійснення. У цьому контексті розв'язання завдань Стратегії розвитку туризму та курортів до 2026 р.

на увагу заслуговують заходи вектору «Розвиток людських ресурсів», спрямовані на удосконалення системи професійної підготовки фахівців сфери туризму задля підвищення рівня професійної підготовки її фахівців та якості обслуговування споживачів туристичних послуг, розробку освітніх програм із професійного навчання з урахуванням потреб ринку праці, гармонізацію кваліфікаційних вимог та стандартів вищої освіти у вищих навчальних закладах туристичного профілю, розробку базових компетентностей майбутніх фахівців та професійних стандартів для сфери туризму [2].

Недосконала інфраструктура, монополія на ринку авіап перевезень, бюрократичні процедури отримання української візи, нерозуміння значення розвитку індустрії гостинності для економіки з боку деяких представників влади та відсутність якісної промоції України на міжнародному рівні створюють бар'єри для розвитку галузі міжнародного туризму.

Основними причинами неефективної реалізації конкурентних переваг ресурсного потенціалу України є те, що частина природних територій та об'єктів культурної спадщини непристосовані для туристичних відвідувань, бо туристична інфраструктура не відповідає вимогам якісного обслуговування. Понад половина закладів розміщення туристів в Україні потребують модернізації відповідно до міжнародних стандартів.

Отже, досвід розвитку в'їзного туризму в Туреччині може бути корисним для України щодо залучення іноземних туристів. Туреччина володіє великими рекреаційними ресурсами, залучає до себе туристів з усього світу з пізнавальними, лікувально-оздоровчими, екскурсійними й іншими цілями, що приводить до взаємного співробітництва країн. За своїм туристично-рекреаційним потенціалом Україна має всі можливості стати туристичною державою світового рівня.

Висновки до розділу 2

Міжнародний туризм Туреччини розвивається за підтримки держави та взаємодії приватних структур, що створюють сприятливі умови для розвитку туризму. Туреччина являє важливий туристичний напрям для виїзного

туризму,. Державна туристична політика спрямована на подальший розвиток як традиційних, так і нових видів туризму, збереження природних та історико-культурних туристичних об'єктів, залучення уваги іноземних туристів із пізнавальними, лікувально-оздоровчими, екскурсійними та іншими цілями, підтримку й стимулювання розвитку підприємницької активності у сфері туризму.

Культурний потенціал туристичної мережі Анталії становлять пам'ятки історії, архітектури. В ефективному використанні культурних ресурсів велику роль відіграють високоякісні готелі, музеї, сучасні транспортні засоби, заклади торгівлі, харчування, розваг. Фортеці, вежі, мечеті, мінарети, інші культурні локації гармонійно межують із сучасними європейськими трендами, клубами, розвагами.

Анталія представлена курортами, різними атракціями, розважальними парками. Сфера гостинності - низкою готелів.

Анталія славиться високим комфортом готелів, відмінним сервісом. Туристичні фірми розробляють спеціальні програми відпочинку, екскурсії. Можна відвідати з дітьми Акваленд – світ водяних розваг, покататись на яхті по Середземному морю, зробити захоплюючий спуск гірською річкою на каное і плотах. Відпочинок в Анталії включає великий вибір розваг: дайвінг, рафтинг, парусний спорт, джип-сафарі, гірські лижі, водні розваги в акваленді і інше.

Історичний, культурний і музейний туризм (звертання до здобутків мистецтва, знайомство з історичними пам'ятниками, відвідування міжнародних кінофестивалів, театральних-видовищних заходів і ін.); анімація, все це робить незабутніми подорожі туристів, що відвідали Анталію.

Досвід успішного розвитку міжнародного туризму Середземноморського регіону Туреччини, може бути прикладом для України.

ВИСНОВКИ

Проведений аналіз спеціальної літератури, джерельної бази, залучення власного організаційно-культурного досвіду у мережі готельного бізнесу Туреччини та міжкультурних контактів України й Туреччини дають можливість зробити наступні висновки:

Туризм розглядається теоретиками і практикаками з поглядів різних наук. З економічної точки зору туризм визначається як сфера послуг. Соціокультурне трактування туризму вбачає погляд на нього як на вид активного відпочинку з метою рекреації, пізнавальною метою та культурно-розважальними цілями. Однак незважаючи на розмаїття вимірів найбільш характерним у наукових публікаціях культурологічного циклу є визначення міжнародного туризму як культурного феномену.

Туризм – це система, що містить туристичні подорожі, відпочинок, туристський продукт, індустрію розваг. За напрямом міжнародний туризм поділяється на в'їзний і виїзний. За метою поїздок розрізняють: відпочинково-розважальний, культурно-пізнавальний, лікувально-оздоровчий, подієвий, спортивний, екологічний, пригодницький, екстремальний, діловий.

Знайомство з побутом, традиціями, стилем життя інших народів, культурною спадщиною країни сприяють збагаченню міжкультурної комунікації людей. Тому культура і туризм є ресурсами розвитку в їх діалектичному відношенні, відображають його загальну структуру як культурного феномену.

Україна має зручне географічне розташування, сприятливий клімат, різноманітний рельєф, унікальне поєднання природно-рекреаційних ресурсів, культурно-історичну спадщину, розгалужену санаторно-курортну базу, що сприяє розвитку міжнародного туризму. Беручи до уваги ці фактори, виділимо пріоритетні для регіонів види туристичної діяльності: лікувальний, гірськолижний, спортивний, сільський, гастрономічний, пізнавальний, подієво-культурний, діловий туризм, які останнім часом стають все більш популярним серед іноземних відвідувачів.

Найбільш розвинутими туристичними регіонами України сьогодні є Карпатський регіон, Львівська, Київська та Одеська область. Перспективними для оздоровчого туризму є Миколаївська та Херсонська області, які все більше приваблюють туристів, що приїжджають на відпочинок біля моря. В цих областях є лікувальні грязі, сформовані санаторно-курортні зони, однак, рівень розвитку інфраструктури, особливо розважальної, низький

Міжнародний туризм - це значний культурний потенціал, унікальна історична спадщина: музеї, замки, палаци, монастирі, якісний культурний продукт у вигляді сучасних фестивалів, виставкових заходів, проектів, що цікавлять туристів.

Розважальний сектор української туристичної індустрії є несформованим. В Україні не поширено практику створення та функціонування таких інноваційних типів розважальних закладів, як тематичні парки, що сприяють зміцненню туристичного потенціалу країни. Найбільш поширеним типом культурних закладів, що користуються попитом туристів, є музеї. Незважаючи на потужний ресурсний потенціал українських музеїв, вони мають низький рівень конкурентоспроможності обслуговування туристів, матеріально-технічна база проведення виставкової діяльності потребує удосконалення і фінансування

Міжнародний туризм Туреччини розвивається за підтримки держави та взаємодії приватних структур. Туреччина являє важливий туристичний напрям світу для виїзного туризму. За останні роки Середземноморський регіон Туреччини Анталія став одним із прикладів розвитку туризму. Культурний потенціал туристичної мережі Анталії становлять: пам'ятки історії, архітектури, релігійно-культові та культурні об'єкти, етнографічні особливості території, автентичність традицій, що посідають важливе місце у розвитку туризму в регіоні. Культурно-історичні пам'ятки Анталії дозволяють вивчати історію країни, місцеві особливості. Фортеці, вежі, мечеті, мінарети, інші культурні локації гармонійно межують із сучасними європейськими трендами, клубами, розвагами.

Туристичні фірми розробляють спеціальні програми відпочинку, екскурсії. Досвід успішного розвитку міжнародного туризму Середземноморського регіону Туреччини може бути прикладом для організації туризму в Україні.

Україна відкрита для міжнародного туристичного співробітництва та діалогу. Формування діалогу присутнє в міжнародному туризмі, що є характеристикою міжкультурного партнерства.

За своїм туристично-рекреаційним потенціалом Україна має всі можливості стати туристичною державою світового рівня.

Отже, Туреччина та Україна мають як спільні, так і відмінні риси передумов розвитку міжнародного туризму. Обидві країни мають привабливі туристичні ресурси для пляжного, зимового, водного, культурно-історичного, лікувально-оздоровчого та інших напрямів туризму. Україна також має курортну зону узбережжя морів з сезонами для пляжного туризму, гірські райони з можливістю проведення зимового активного туризму.

Таким чином, Україна теж має багату рекреаційно-туристичну базу, чимось схожу з турецькою.

Досвід реалізації державної політики Туреччини в Україні є корисним для створення потрібних умов розвитку туризму, залучення уваги іноземних туристів до лікувально-оздоровчого, екскурсійного та інших різновидів туризму.

Пріоритетними напрямками реорганізації механізму державного регулювання туристичної індустрії в Україні на прикладі Туреччини є: розроблення державних і місцевих програм розвитку туризму, регулювання туристичної діяльності органами виконавчої влади пільгами та субсидіями, залучення інвестицій на розвиток і реконструкцію туристичної інфраструктури України, підтримка державою місцевих підприємців з метою створення регіональних тур продуктів у мережі туристичного простору країни.

Для інвестиційних проектів в Україні пріоритетними напрямками можуть бути діловий, оздоровчий туризм в курортних зонах морів, медичний туризм на базі лікувальних курортів та провідних клінік країни. Крім того,

перспективними різновидами туризму в Україні є культурно-пізнавальний, історичний, спортивний, екологічний, сільський та ін. Розвиток цих напрямів буде стимулювати туристичну діяльність як у країні, так і в регіонах, посилювати зв'язок туризму з іншими сферами соціально-економічного і культурного розвитку. Це сприятиме поліпшенню іміджу України як туристичної держави на світовому ринку туристичних послуг, створення сучасної туристичної індустрії, пропагувати культуру України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Про туризм : Закон України від 18.11.2003 № 1282-IV, зі змінами та доп. від 11.02.2015 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://tourlib.net/zakon/pro_turyzm.htm
2. Про схвалення Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 березня 2017 р. № 168-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2017-%D1%80> (дата звернення: 02.03.2020).
3. Актуальні питання туризмології та туристичної практики: Зб. матеріалів наук.-практ. конф., присвяченої 25-річчю Ін-ту туризму Федерації професійних спілок України (м. Київ, 18 квіт., 2019 р.). За ред.: Т. Сокол, Т. Семигіної. Київ: АПСВТ, 2019. 133 с.
4. Американці склали топ-11 міст для туристів [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://m.day.kyiv.ua/uk/news/200319-amerykanci-sklaly-top-11-mist-ukrayiny-dlya-turystiv>
5. Багиров Ч. Г. Роль международных организаций в развитии туризма. *Вісник Казан. гос. ун-та культури и искусств.* 2009. № 3. С. 130–133.
6. Байлик С. І. Організація анімаційних послуг в туризмі: навч. пос. Харків: ХНАМГ, 2008. 197с.
7. Беззубова О. В. Индустрия туризма как новый тип культурного потребления. Культурное пространство путешествий: Форум, Санкт-Петербург, 8-10 апр., 2003 г. СПб.: Центр изучения культуры, 2003. С. 320-324.
8. Бейдик О. О. Методологія та методика аналізу рекреаційно-туристських ресурсів України : автореф. дис... д-ра географ. наук : 11.00.02. Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. Київ, 2004. 36 с.
9. Бейдик О. О. Рекреаційно-туристські ресурси України: Методологія та методика аналізу, термінологія, районування. Київ : Київ. ун-т, 2001. 395 с.
10. Божко Л. Д. Архітектурний спадок як культуротворчий ресурс українського туризму. *Культура України.* Серія: Культурологія: зб. наук. пр. Харків. держ. акад. культури. Харків, 2018. Вип. 60. С. 195–206.

11. Бут Т.В. Визначення напрямків розвитку ринку туристичних послуг в Україні. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2018. № 4 (15). С. 254 – 261.
12. Вітенько Т. Туреччина: лікування, оздоровлення, туризм. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://svoboda.te.ua/turechchynalikuvannya-ozdorovlennya-turyzm>
13. Видатні пам'ятки Анталії. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://turtrans.net.ua/category/turechchina/antalya/>.
14. Все о туризме. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://tourlib.net>
15. Гализдра А. С. Феномен туризма: соціально-філософський аналіз: автореф. дис. ... канд. філос. наук: спец. 09.00.11. Саратов, 2006. 20 с.
16. Герасименко В. Г. Організація надання туристичних послуг. Одеса, 2014. 244 с.
17. Герасименко В. Г. Оцінка туристично-рекреаційного потенціалу регіону: монографія. Одеса : ОНЕУ, 2016. 262 с.
18. Герасименко В. Г. Теорія туризму як складова туризмології. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2011. Вип. 2 (42). С. 173-180.
19. Державне регулювання сфери туризму України в контексті процесів євроінтеграції: монографія/ За заг. ред. В. Г. Герасименко, О. Л. Михайлюк. Київ: ФОП Гуляєва В.М., 2019. 332 с.
20. Державне агентство з туризму та курортів [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/442-2014-п>
21. Державна служба статистики України. Офіційний сайт. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.ukrstat.org.ua>.
22. Заклади культури, фізичної культури та спорту України у 2017 році [Електронний ресурс] : статистичний бюлетень. Державна служба статистики України. Київ : ДССУ, 2018. 95 с. URL:<http://www.ukrstat.gov.ua/>
23. Зімелєс Ю. Л., Снігур В. А. Печера Млинки. Печера Угриньська Тернопіль: ФОП Шабала Н.Є., 2012. 176 с.

24. Зубик О. Імідж України: погляд із-за меж [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://experts.in.ua/baza/analitic/index.php>
25. Єремія Г. Особливості розвитку туризму в Туреччині. *Вісник Львів. ун-ту. Серія географічна*. 2013. Вип. 43. Ч. 2. С. 34–38.
26. Історико-культурний туризм: український та світовий досвід. Зб. матер. Міжнародної наукової конференції (Київ, 5 квітня 2019 р.). Редкол.: О. П. Реєнт (голова), В. П. Капелюшний та ін. Київ: «Фоліант», 2019. 331 с.
27. Карта туриста в Одессе [Електронний ресурс]. URL: <http://odessacard.com/tag/одессакард/>
28. Квартальнов В.А. Культура и туризм – вместе. [Электронный ресурс]. Теория и практика физической культуры. 2000. №8. Режим доступа журн.: https://tourlib.net/statti_tourism/kvartalnov.htm.
29. Кифяк В. Ф. Організація туристичної діяльності в Україні. Чернівці: Книги-XXI, 2012. 325 с.
30. Коржилов Л.І. Туризм в Україні. Класифікація та види. [Електронний ресурс]. *Ефективна економіка*. 2014. № 9. Режим доступу: http://www.irbisnbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_
31. Кормилицина О.В. Модернизация культуры и образования в условиях глобализации и зависимого развития (социально-философский анализ): дис... канд. филос. наук: 09.00.11. Москва, 2003. 170 с.
32. Кочубей Н. В. Соціокультурна діяльність : навч. посібн. Суми : Університ. наука, 2015. 150 с.
33. Культура і креативні індустрії як основа розумної стратегії розвитку малої території/ Заг. ред. І.В.Френкель та ін. Вінниця: 2018, 152 с.
34. Культурний туризм як інструмент формування національної ідентичності. [Електронний ресурс]. Режим доступу:: http://tourlib.net/statti_ukr/kuzmuk.htm
35. Курорти Турецької Республіки [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://joinup.ua/strany/turtsiya/>

36. Лавриненко Г. Формування міжнародного іміджу України в Західному світі (на прикладі Польщі). Схід. 2011. № 4 (111). С. 34-37.
37. Лінтур І. В., Кампов Н. С., Касинець О. В. Інвестиційні проекти розвитку туристичного комплексу України. *Економіка і суспільство*. 2018. №14. С. 613-618.
38. Любіцева О. О. Ринок туристичних послуг. Київ: Альтерпрес, 2005. 436 с
39. Любіцева О. О. Туристичні ресурси України : навч. посіб. Київ : Альтерпрес, 2007. 369 с.
40. Мальська М. П. Туристичний бізнес: теорія та практика. Київ: Центр уч. літ., 2012. 368 с.
41. Мальська М. П., Антонюк Н.В Міжнародний туризм і сфера послуг: підручник. Київ: Знання, 2008. 661 с.
42. Мандри-клуб. Анталія [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://mandry.club/mista/antaliya/>
43. Міжнародна туристична виставка UITT: «УКРАЇНА - Подорожі та Туризм». Рівненська область на UITT-2019. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.uitt-kiev.com/uk-UA/press/news/2426.aspx>
44. Международное право: учебник /Отв. ред. Ю. Колосов, Э. Кривчикова. Москва: Международные отношения, 2005. с.776.
45. Мельниченко О. А. Особливості розвитку індустрії туризму в Україні: монографія. Харків, Вид-во НУЦЗУ, 2017. 153 с.
46. Михайліченко Г. І. Інноваційний розвиток туризму: монографія Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2012. – 608 с.
47. Нездоймінов С. Г. Організація туристичних подорожей та екскурсійної діяльності : навч. посіб. Київ: ЦУЛ, 2013. 178 с.
48. Нездоймінов С. Г. Дослідження туристичного руху на водному транспорті в Україні. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2017. № 1. С. 205-212.
49. Нематеріальна культурна спадщина [Електронний ресурс] Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Нематеріальна_культурна_спадщина

50. Орлова О.В. Культурний туризм як засіб діалогу культур. *Культура і сучасність*. 2009. №2. URL: http://tourlib.net/statti_ukr/orlova5.htm.
51. Пам'ятки та цікаві місця Рівного та Рівненської області, які варто побачити [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://samsobi.com.ua/index.php/ukraina/217-interesting-rivne-region>
52. Пархоменко Т. С. Антропологія туризму . Філософія туризму. Київ, 2004. С.57 – 65.
53. Парфіненко А. Міжнародний туризм в Україні: геополітичні аспекти глобального явища. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2015. Вип. 126. Ч. 1. С. 12–23.
54. Петранівський В.Л. Туристичне краєзнавство: навчальний посібник/ Заг. ред. проф. Заставного Ф.Д. Київ: Знання, 2006. 575с.
55. Петрова І.В. Дозвілля в зарубіжних країнах: підруч. Київ: Кондор, 2005. 408 с.
56. Поливач. К. А. Культурна спадщина та її вплив на розвиток регіонів України : монографія. Київ : Ін-т географії, 2012. 208 с.
57. Путівник України «The city». Пізнавальний туризм в Україні [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://thecity.com.ua/2015/12/08/piznavalnij-turizm/>.
58. Сергійко В.Ф. Туреччина: досвід стратегічного розвитку туризму. *Географія та туризм*. 2013. Вип. 26. С. 86-97.
59. Сідоров М. В., Юрченко О. Є., Юрченко С. О. Україна на світовому ринку туристичних послуг: сучасний стан та перспективи розвитку: монографія. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2017. 256 с.
60. Сіверс В. А. Культурологічні аспекти туризму [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://tourlib.net/statti_ukr/sivers.htm.
61. Соціологія культури: навч. посіб. / за ред. О. М. Семашка, В. М. Пічі. Львів: «Новий світ – 2000», 2004. 334 с.
62. Сучасні різновиди туризму: навч. посіб. / заг. ред. М. П. Кляп, Ф. Ф. Шандор. Київ : Знання, 2011. 334 с.

63. Світова спадщина ЮНЕСКО [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/2015>
64. Смолій В.А., Федорченко В.К. Енциклопедичний словник-довідник з туризму. Київ: Вид. Дім «Слово», 2006. 372 с.
65. Соціологія музею: презентація на тлі простору і часу / за заг. ред.. д.і.н., Карпова В.В. Київ: Вид. Олег Філюк, 2016. 216 с.
66. Спілка сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.greentour.com.ua/ukrainian/union/history>
67. Стан, проблеми та перспективи охорони культурної спадщини в Україні [Електронний ресурс]: інформаційно-аналітичні матеріали до парламентських слухань. Департамент документообороту та контролю секретаріату Кабінету Міністрів України. Київ, 2018. 78 с. URL:<https://www.kmu.gov.ua>.
68. Туризмологія: Концептуальні засади теорії туризму: науково-навчальне видання/ за ред. В. С. Пазенок, В. К. Федорченко. Київ: КУТЕП, 2008. 825 с.
69. Туристичний імідж регіону : монографія / за ред. А. Ю. Парфіненка. Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2011. 312 с.
70. Туристична стратегія розвитку Туреччини до 2023 року. Міністерство культури і туризму Туреччини. Офіційний сайт [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.kultur.gov.tr/genel/text/eng/TST2023.pdf>
71. Турция-2023: Диверсификация туризма [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://kapital.kz/kapital-style/9076/turciya-2023-diversifikaciya-turizma.html>].
72. Україна туристична: виклики виїзного та в'їзного туризму [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://lb.ua/blog/mykhailo_titarchuk/435645_ukraina_turistichna_vikliki.html
73. Устименко Л. М. Подієвий туризм як історико-культурне явище. URL : [file:// C:/Users/Dana/Downloads/Kis_2013_1_17.pdf](file://C:/Users/Dana/Downloads/Kis_2013_1_17.pdf).
74. Філософія туризму: навч. посіб. / заг. ред. В.С. Пазенок, В.К. Федорченко. Київ : Кондор, 2004. 268 с.

75. Фоменко Н. В. Рекреаційні ресурси та курортологія : навч. посіб. Київ: Центр уч. літ., 2007. 312 с.
76. Фестиваль «Старе місто» в Анталії: культурна дипломатія в дії.. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-diaspora/2798813-festival-stare-misto-v-antalii-kulturna-diplomatia-v-dii.html>
77. Юрченко С. О., Юрченко О. Є. Міжнародний туризм. Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2016. 328 с.
78. Юрченко С., Юрченко О. Туреччина як напрям виїзного туризму: сучасні реалії та перспективи розвитку. *Вісник Львів. ун-ту. Серія міжнародні відносини*. 2014. Вип. 34. С. 178–186.
79. Юрченко С. О. Державне регулювання розвитку туристичної діяльності в Туреччині: досвід для України. *Вісник ХНУ ім. В. Н. Каразіна. Серія «Міжнародні відносини. Економіка, Країнознавство. Туризм»*. 2018. Вип. 8. С. 172–180.
80. Tourism 2020 Vision // The World Tourism Organization [Electronic resource]. – Access mode : <http://www2.unwto.org/event/upcoming>
81. UNWTO Statutes // World Tourism Organization [Electronic resource]. – Access mode : <http://www2.unwto.org/node/12>

ДОДАТКИ

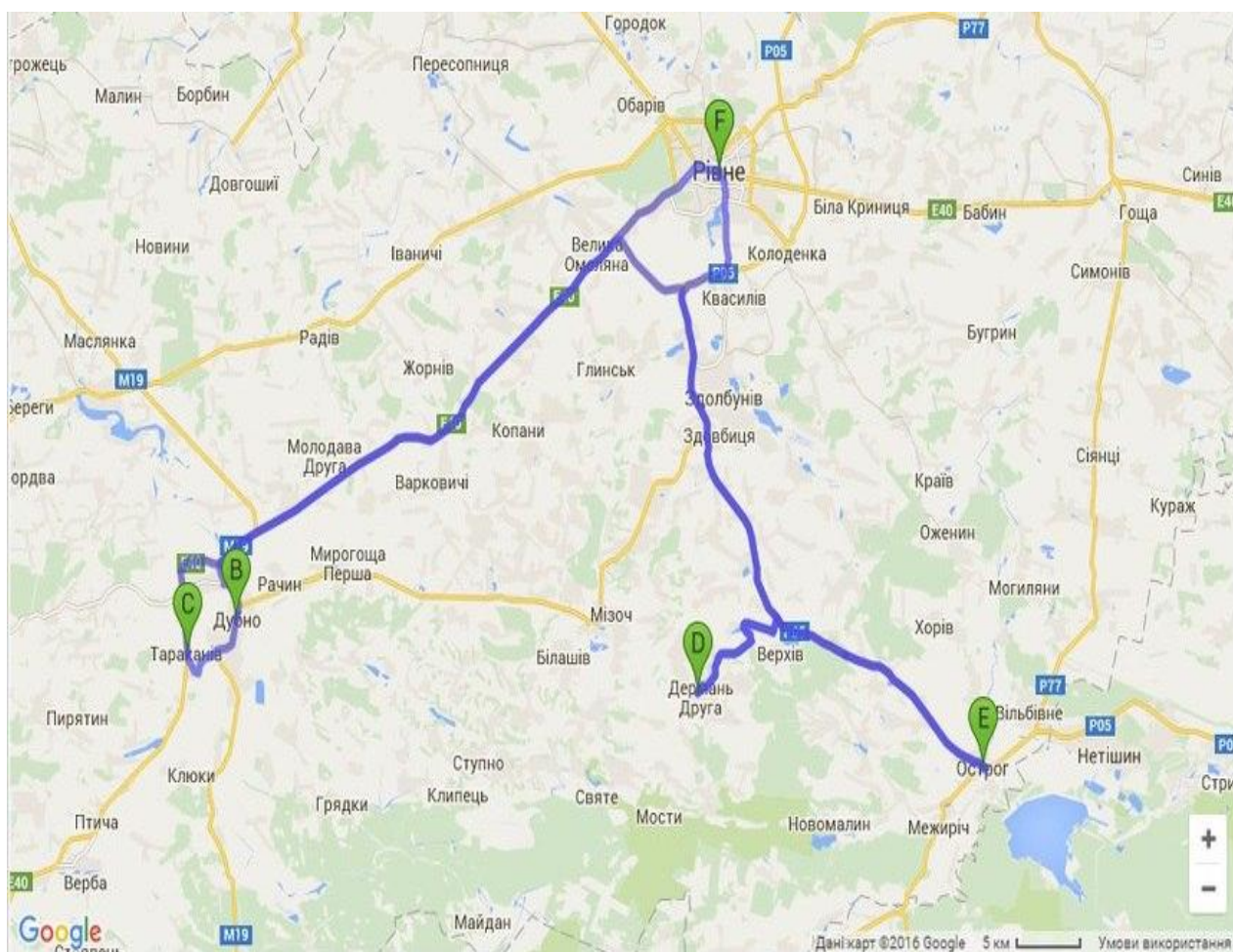
ДОДАТОК 1

**Представники Рівненщини на міжнародній туристичній виставці
«Україна – подорожі та туризм / UITT-2019» [43]**

ДОДАТОК 2

Рис. 1.3 Схема руху туристичного маршруту «Рівненщина туристична» (розроблена і запропонована для туристів)

ДОДАТОК 3
ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНІ МІСЦЯ АНТАЛІЇ:
Порт Анталії <https://mandry.club/mista/antaliya/>

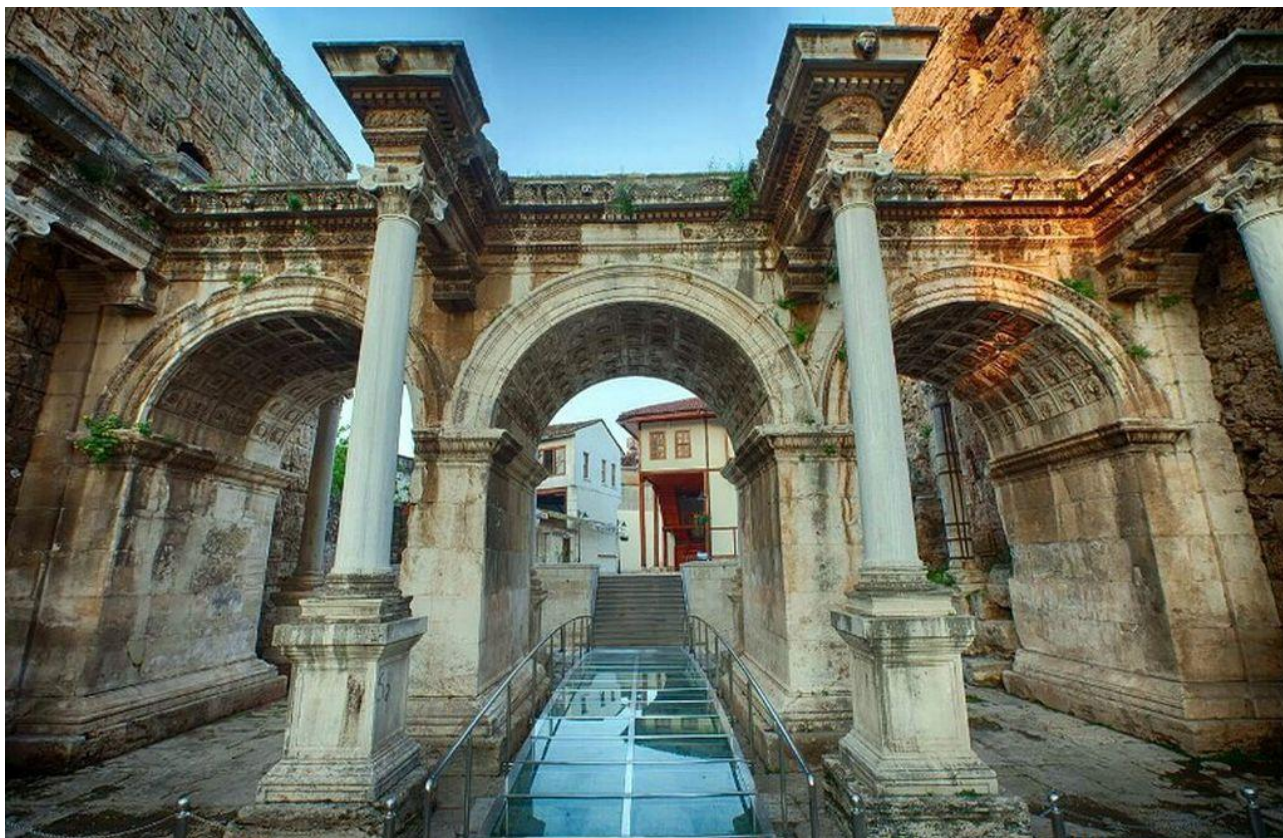
Старе місто Анталії – Калеічі

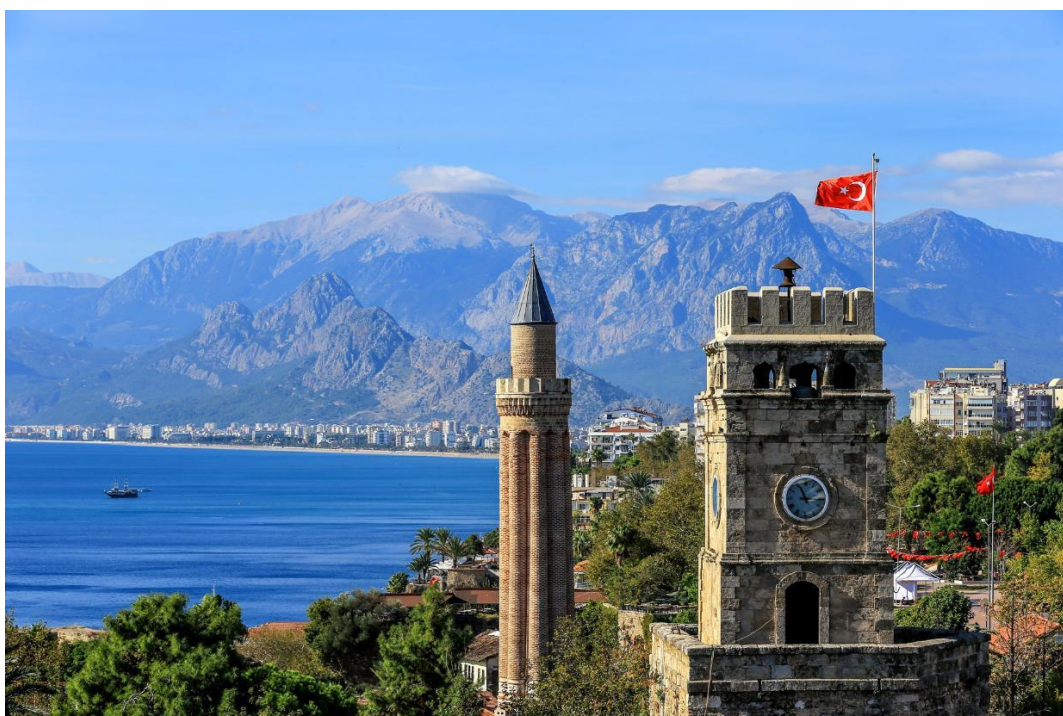

продовження Додатку 3

Ворота Адріана

Годинникова вежа

продовження Додатку 3

Мінарет Йівлі

Хидирлик (14-метрова вежа на краю старих міських стін)

продовження Додатку 3
Коньяалти (західний район Анталії з пляжами)

Дюденські водоспади

продовження Додатку 3

Археологічний музей Анталії

ДОДАТОК 4
РОЗВАГИ ТА ДОЗВІЛЛЯ НА СЕРЕДЗЕМНОМОРСЬКОМУ УЗБЕРЕЖЖІ
ТУРЕЧЧИНИ:
Пляж Лара в Анталії

Пристань Анталії для яхт

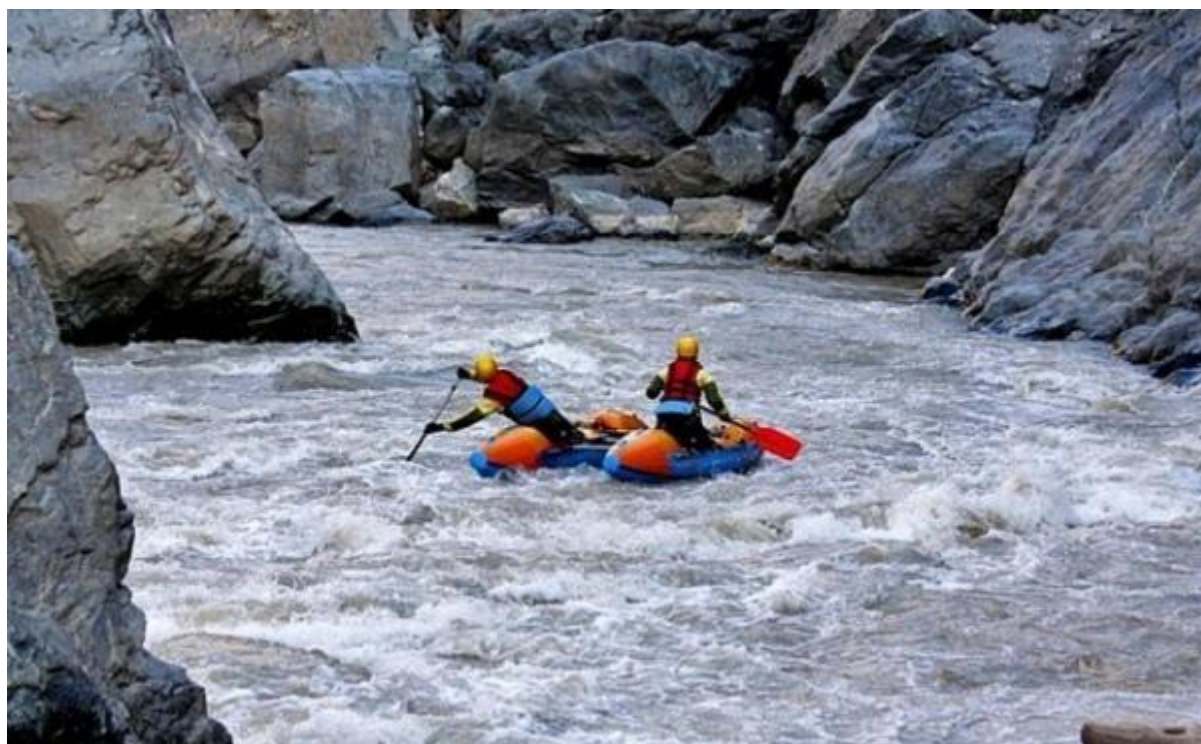

продовження Додатку 4
Круїз на яхті по узбережжю Анталії

Сплав по річці Даламан

продовження Додатку 4

Експерсії в Памукале

Політ на повітряних кулях

продовження Додатку 4

Виступ кружляючих дервішів

Пінна вечірка у нічних клубах

продовження Додатку 4

Парк Караалиоглу в Анталії

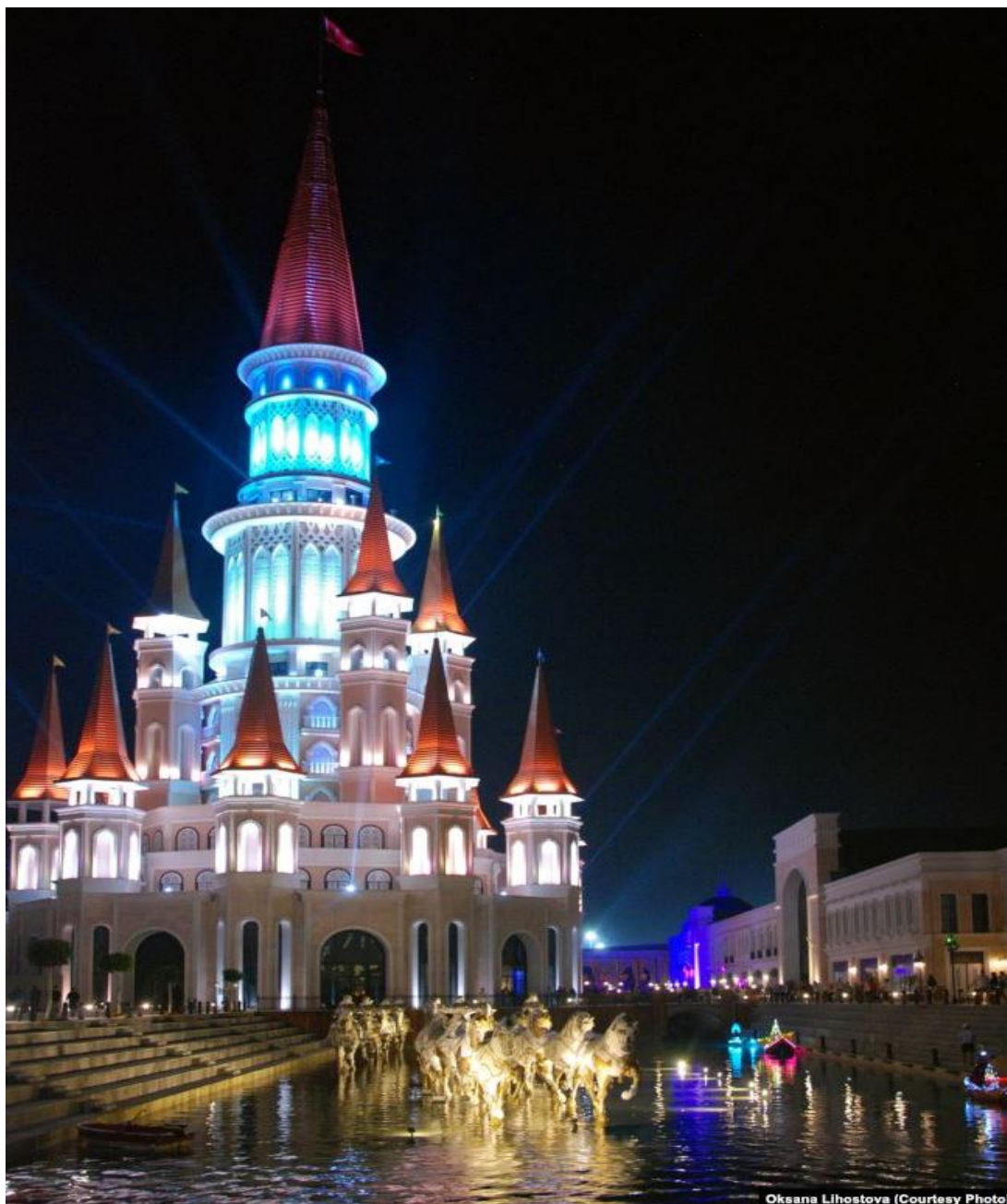

Парк Aquarium Анталії

продовження Додатку 4

Парк для дітей «Земля легенд»

Oksana Lihostova (Courtesy Photo)

продовження Додатку 4

Атракції «Світ легенд»

Aqualand Анталії

ДОДАТОК 5

Міжнародний Фестиваль "Старе місто" у Анталії : взаємодія культур

Виступ гурту Kazka

Виступ колективу народного танцю з Кам'янець-Подільського

